

Pánek, Tomáš

Brněnský historický seminář v meziválečném období

Studia historica Brunensia. 2011, vol. 58, iss. 2, pp. [51]-84

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124372>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

TOMÁŠ PÁNEK

BRNĚNSKÝ HISTORICKÝ SEMINÁŘ V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ¹

Abstract:

The study deals with the previously neglected aspects of interwar history of the Department of History in Brno, namely unsuccessful attempts at habilitation, financial provision, process of building the library, lectures and seminar activities and Ph.D. graduates and theirs dissertation thesis.

Key words:

History of historiography, historiography, interwar period, Brno, Bohumil Navrátil, Julius Glücklich, Rudolf Urbánek, František Hrubý, Josef Macůrek, Josef Borovička.

První významnější střípky z mozaiky našeho poznání meziválečných dějin brněnského historického semináře se objevily na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého věku, a to v souvislosti s výročím sta let od narození prvního ředitele pracoviště, Bohumila Navrátila, a s padesátiletým jubileem první moravské univerzity.² Zdá se však, že ovzduší panující v české oficiální historiografii mezi roky 1948 a 1989 s jeho averzí vůči

¹ Studie je zkrácenou, avšak v některých ohledech prohloubenou verzí magisterské diplomové práce *Historický seminář filosofické fakulty Masarykovy univerzity v meziválečném období*, jež byla obhájena v roce 2010 na Historickém ústavu FF MU pod vedením Mgr. Tomáše Borovského, Ph.D.

² Tyto práce však pouze registrují personální vývoj pracoviště a obsazování jednotlivých stolic, resp. se omezují na odborné zaměření a bibliografický výčet prací jednotlivých vyučujících, viz J o r d á n , František a kol.: *Dějiny university v Brně*. Brno 1969, s. 136–137, 360–361. D ř í m a l , Jaroslav: *Historické bádání na filosofické fakultě brněnské university v letech 1920 až 1945*. BMD 9, 1970, s. 9–34. Posledně jmenovaný autor však přináší i cennější příspěvky, viz T ý ž : *Archivář Bohumil Navrátil*. SAP 21, 1971, s. 545–561. T ý ž : *Bohumil Navrátil a Matice moravská (K stému výročí narození historika)*. ČMM 89, 1970, s. 253–274.

meziválečnému „buržoaznímu“ dějepisectví příliš nepřálo soustavnějšímu zájmu o tehdejší akademickou historiografii v hlavním moravském městě a jednotlivé příspěvky byly spíše důsledkem právě připomínek určitých výročí.³

Devadesátá léta však signalizují zvýšený interest o brněnské centrum univerzitního dějepisectví mezi dvěma světovými válkami,⁴ a to zejména s ohledem na jednotlivé profesory, jejich vědecké dílo a odkaz.⁵ Úkrok od těchto spíše biografických přístupů, kdy je pracoviště sledováno jako jeden z činitelů ovlivňujících kariéru zkoumaného historika, resp. jako místo, kde se tento historik realizuje, a intenzivnější zaměření na vnitřní vývoj semináře a institucionální problémy, kdy se z vysokoškolského střediska stává určitý prostor tvořený interakcí jednotlivých historiků, jsou teprve nedávného data. Souvisí se snahou Tomáše Borovského,⁶ který se – s ohledem na brněnskou dráhu Františka Hrubého, jemuž jako doposud spíše

³ Úmrtí Rudolfa Urbánka a jubilea sta let od narození Václava Vojtiška a Františka Hrubého stála zřejmě v pozadí vzniku těchto prací: Marek, Jaroslav: *Za Rudolfem Urbánkem*. BMD 5, 1963, s. 245–251. Šimeček, Zdeněk: *Václav Vojtišek a jeho vztahy k Bohumilu Navrátilovi a k Matici moravské*. Studie o rukopisech 22, 1983, s. 21–34. Záchová, Irena: *Václav Vojtišek, Bohumil Navrátil a brněnská univerzita*. Tamtéž, s. 37–45. In *memoriam František Hrubý (1887–1943): projevy a vzpomínky přednesené na slavnostním večeru u příležitosti 100. výročí narození a bibliografie jeho prací*. Ed. L. Urbánková. Brno 1988.

⁴ Jaroslav Marek nabídl krátký syntetizující náhled na působení a význam prvních tří profesorů historického semináře, viz Marek, Jaroslav: *Gollova škola a brněnská historiografie meziválečného období*. In: *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu*. Brno 1993, s. 87–89.

⁵ Čechura, Jaroslav – Šetřilová, Jana: *František Hrubý a Český časopis historický*. ČCH 94, 1996, s. 223–244. Janák, Jan: *Úsilí Bohumila Navrátila o vědeckost Časopisu Matice moravské*. ČMM 112, 1993, s. 327–337. Nečas, Ctibor: *Josef Macůrek*. Praha 1998. Týž: *J. Macůrek a studium dějin středoevropských a slovanských národů*. In: *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu*. Brno 1993, s. 90–92. Týž: *Macůrkova kompendia*. ČMM 116, 1997, s. 267–273. Týž: *Macůrkovo vandrování čili stipendijní pobyt v zahraničí (1923–1932)*. SPFFBU(C) 41, 1994, s. 133–142. *Josepho Macůrek viginti lustra complenti oblatum. Josef Macůrek a jeho přínos k dějepisectví o střední a východní Evropě*. Ed. V. Goněc. Brno 2001 (sborník příspěvků z macůrkovské konference v roce 1996). Válka, Josef: *František Hrubý a soudobé dějepisectví*. In: *Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu*. Brno 1993, s. 92–94. Týž: *Josef Macůrek a poválečná historiografie Moravy*. ČMM 110, 1991, s. 5–17.

⁶ Borovský, Tomáš: *František Hrubý a historický seminář v Brně*. In: Jaroslav Goll a jeho žáci. Eds. J. Blüml – D. Blümlová – B. Jiroušek. České Budějovice – Pelhřimov 2005, s. 515–537.

opomíjenému historikovi věnoval několik studií a edic⁷ – soustředil zejména na personální vývoj semináře v meziválečné době, všimaje si vlivů stojících v pozadí obsazení jednotlivých stolic, ovšem vedle toho se alespoň letmo dotkl i otázek postavení semináře v rámci filosofické fakulty, finanční problematiky nebo počtu obhájených disertací.

První desetiletí nového milénia bylo vůbec plodným obdobím, co se týče výzkumu života a odborného díla historiků působících mezi světovými válkami na Masarykově univerzitě. Jana Helsnerová se věnovala ve svých diplomových pracích „pozapomenutému“ Juliu Glücklichovi a načrtla jeho myšlenkový a vědecký profil,⁸ Martin Vonášek osvětlil metodologické aspekty díla Bohumila Navrátila a jeho vztahy k ostatním Gollovým žákům,⁹ Jíří Lach monograficky uchopil životní osudy Josefa Borovičky¹⁰ a sborník *Historici na brněnské univerzitě*¹¹ přinesl řadu studií zaměřujících se zejména na brněnské meziválečné badatele.

V současné době disponujeme poznáním životní dráhy, organizátorské činnosti, vědeckého díla vč. metodologických a interpretačních východisek a závěrů téměř všech historiků, kteří působili v prvorepublikovém br-

⁷ Tamtéž. Dále: *František Hrubý v posudcích Julia Glücklicha*. Ed. T. Borovský, BMD 19, 2006, s. 479–496. T ý ž : *Julius Glücklich a František Hrubý: Dvě tváře pozitivistické vědy v Brně*. In: *Historici na brněnské univerzitě. Devět portrétů*. Ed. T. Borovský. Brno 2008, s. 61–82. *Josef Šusta a František Hrubý ve vzájemné korespondenci*. Eds. T. Borovský – J. Lach. Brno 2006. Zde je i úvodní studie o vztahu obou historiků.

⁸ H e l s n e r o v á , Jana: *Život pozapomenutého Gollova žáka Julia Glücklicha*. Bakalářská diplomová práce HÚ FF MU 2006. T á ž : *Julius Glücklich. Život a dílo*. Magisterská diplomová práce HÚ FF MU 2008.

⁹ V o n á š e k , Martin: *Bohumil Navrátil*. In: *Historici na brněnské univerzitě*, s. 9–33. T ý ž : *Bohumil Navrátil (1870–1936)*. Magisterská diplomová práce HÚ FF MU 2006.

¹⁰ L a c h , Jíří: *Josef Borovička. Osudy českého historika ve 20. století*. Praha 2009. Monografii předcházely přípravné studie. Viz t ý ž : *Historik Josef Borovička a československá společnost po roce 1945*. AUPO Politologica 3, 2004, s. 181–189. T ý ž : *Josef Borovička na univerzitách v Bratislavě a v Brně*. ČMM 123, 2004, s. 395–420. T ý ž : *Životní osudy Josefa Borovičky*. Moderní dějiny 12, 2004, s. 213–246.

¹¹ *Historici na brněnské univerzitě. Devět portrétů*. Ed. T. Borovský. Brno 2008. Obsahuje mj. studie B o r o v s k ý , T.: *Julius Glücklich a František Hrubý*, s. 61–82. B o u b í n , Jaroslav: *Rudolf Urbánek, historik husitského a poděbradského věku*, s. 83–96. D v o ř á k , Jan: *Josef Macůrek, dějiny východní Evropy a Slovanů*, s. 161–189. H a v e l , Dalibor: *Jindřich Šebánek*, s. 125–158. H o f f m a n o v á , Jaroslava: *Přátelství historika Václava Novotného a Bohumila Navrátila*, s. 35–60. L a c h , Jíří: *Historické dílo Josefa Borovičky*, s. 97–123. V o n á š e k , M.: *Bohumil Navrátil*, s. 9–33.

něnském historickém semináři, přičemž poněkud stranou zájmu stojí ještě Rudolf Urbánek. Dějiny vlastního pracoviště však bývají stopovány spíše ve vztahu k těmto osobnostem a omezují se především na vzájemné vztahy mezi profesory. Tato studie si klade za cíl vrhnout světlo na fenomény doposud zanedbávané či přehlížené a po nutné stručné charakteristice jednotlivých členů seminárního sboru si přiblížíme kandidáty, kteří do tohoto souboru nebyli vpuštěni, tedy neúspěšné uchazeče o habilitační řízení. Zaměříme se i na otázky finančního zabezpečení historického semináře a na proces budování knihovny. Vedle toho nás zaujme také komplex přednášek, které v meziválečném období zaznívaly zpoza kateder, a v poslední části se budeme věnovat úspěšným absolventům rigorosního řízení a jejich disertačním pracím.

Učitelství sbor¹²

Systematická výchova historiků na pražské univerzitě zorganizovaná Jaroslavem Gollem měla nesporně kladný vliv na to, že z tamního historického semináře si odnášeli doktorát absolventi, jejichž vědecká úroveň byla srovnatelná s kvalitou práce na zahraničních univerzitách, a to dokonce v takovém počtu, že vznikaly potíže s jejich umístěním.¹³ Zrod Československé republiky a založení univerzit v Brně a Bratislavě částečně tento problém vyřešily – na Slovensko odešli Václav Chaloupecký a Jan Heidler, zatímco výstavbou brněnského centra byli pověřeni pražští docenti a středoškolské učitelé Julius Glücklich (1876–1950) a Rudolf Urbánek (1877–1962) a již dvacet let s moravskou metropolí a jejími institucemi spjatý Bohumil Navrátil (1870–1936).

Ani jeden z trojlístku otců zakladatelů brněnského historického semináře po sobě v české historické vědě nezanechal tak významnou a hlubokou stopu jako třeba autoři *Žížky a jeho doby* či *Dvou knih českých dějin*, nicméně každý z nich se svým dílem na formování její tváře podílel a jako jeden z jejich příspěvků můžeme považovat právě to, že na jejich bedrech spočinuly těžkosti spojené s vybudováním nové badatelské instituce. Míra, jíž jednotlivě přispěli k položení základů a rozvoji semináře, ovšem nebyla stejná. Zatímco profesori Navrátil a Glücklich byli spíše typy historiků–organizátorů, jejichž těžiště činnosti leželo v každodenní práci pro pracoviště

¹² V této části textu jde spíše o stručnou charakteristiku přínosu jednotlivých historiků semináři a rekapitulaci již více méně známých věcí, proto budeme kvůli úspoře prostoru odkazovat místo na širokou sumu pramenů především na práce badatelů zabývajících se jednotlivými historiky.

¹³ Marek, J.: *Gollova škola*, s. 88.

a zajišťování jeho existence, což se negativně projevilo ve velkém poklesu jejich vlastní výzkumné činnosti, byl Rudolf Urbánek typem historika–badatele, jehož meziválečné odborné dílo dodnes svým rozsahem budí úctu, avšak důsledkem toho bylo jeho značné zanedbávání seminárních povinností.

Nejstarším členem a zároveň jediným rodilým Moravcem zakladatelské trojice byl Bohumil Navrátil, jmenovaný v srpnu 1920 řádným profesorem pro obor všeobecných dějin, který se stal prvním ředitelem semináře, přičemž největší tíha práce v úvodních letech zůstávala s největší pravděpodobností na něm. Vyškovský rodák a specialista na dějiny moravské protireformace byl navíc s Brnem spjat již dvacet let, neboť od roku 1900¹⁴ působil v zemském archivu, a velké zásluhy má právě vedle výstavby historického semináře také o Matici moravskou a zejména její časopis, z něhož dovedl vytvořit uznávanou paralelu k *Českému časopisu historickému* a jehož redakce i přispěvatelé jsou od Navrátilových dob úzce svázáni s brněnským historickým pracovištěm i celou filosofickou fakultou.¹⁵ Ze zpětného pohledu se zdá být významná i jeho personální politika, když dokázal ovlivňovat obsazování míst v brněnských institucích, což vedlo k určité personální provázanosti a symbióze mezi historickým seminářem a brněnskými archivy.

Bohumil Navrátil uspěl i přes odpor Bertholda Bretholze v prosazení toho, aby do moravského zemského archivu byli přijati roku 1920 František Hrubý¹⁶ a o tři léta později Jindřich Šebánek,¹⁷ kteří později přešli na univerzitu a stali se z nich významní profesori filosofické fakulty, zatímco opačným směrem putoval jeden z prvních doktorských absolventů historického semináře Jaroslav Dřímál, pro něhož dokázal Navrátil v roce 1929 vymoci zřízení místa brněnského městského archiváře.¹⁸ Šťastnou ruku prokázal i v polovině dvacátých let přivedením Václava Hrubého na stoličku pomocných věd historických,¹⁹ která však byla roku 1926 odlou-

¹⁴ K důvodům Navrátilova odchodu z Prahy do Brna viz V o n á š e k , M.: *Bohumil Navrátil (1870–1936)*, s. 14–18, 46–52.

¹⁵ K Navrátilově nelehkému prosazení nové, modernější koncepce *Časopisu Matice moravské* a dlouhodobému odporu konzervativních, spíše vlastivědně zaměřených členů spolku viz D ř í m a l , J.: *Bohumil Navrátil*, s. 253–274. J a n á k , J.: *Ústí Bohumila Navrátila*, s. 327–337.

¹⁶ V o n á š e k , M.: *Bohumil Navrátil (1870–1936)*, s. 21.

¹⁷ D ř í m a l , J.: *Archivář Bohumil Navrátil*, s. 559.

¹⁸ Sám B. Navrátil byl od konce roku 1918 správcem Archivu hlavního zemského města Brna, s nímž se v listopadu 1929 rozešel, nechávaje instituci v rukou právě J. Dřímala. V o n á š e k , M.: *Bohumil Navrátil (1870–1936)*, s. 26.

¹⁹ B. Navrátil zprvu počítal roku 1920 s obsazením stolice pomocných věd historických

čena a ustanovena jako samostatný seminář pro paleografii a diplomatiku, jehož osudy však opět Navrátil ovlivnil v roce 1933, kdy po Hrubého úmrtí inicioval obsazení osiřelého místa již zmíněným Jindřichem Šebánkem.²⁰ A konečně Navrátilovo přátelství s Jaroslavem Bidlem vedlo k tomu, že ho pražský profesor v roce 1924 poprvé informoval o svém nadějném žáku Josefu Macůrkovi.²¹ Od té doby se datují intenzivnější kontakty mladého historika s brněnským prostředím a hlavně s profesorem Navrátilem, které vyústily roku 1931 v návrh na vytvoření stolice slovanských dějin při historickém semináři Masarykovy univerzity a její obsazení právě Macůrkem.

Úspěšná organizační činnost Bohumila Navrátila pro brněnské vysokoškolské pracoviště spojená mj. i s vedením *Časopisu Matice moravské* však měla výrazně negativní vliv na jeho vlastní badatelskou práci, jejíž publikační výsledky se po jmenování profesorem roku 1920 ztenčily na naprosté minimum. To byl i případ druhého profesora všeobecných dějin, Julia Glücklicha, jehož životním tématem byla postava protestantského šlechtice Václava Budovce z Budova. Ač se Jaroslav Marek domnívá, že rodák z Březových Hor u Příbrami vnímal své brněnské působení jako provizorium,²² pravdou se zdá být opak²³ a můžeme tvrdit, že Glücklich bral svou práci na budování brněnského centra nanejvýš vážně. Brzy po jmenování v srpnu 1920 se snažil najít v Brně byt a v červenci 1921 se do moravské metropole přestěhoval.²⁴ I když se s rodinou v roce 1934 vrátil zpět do Prahy a nadále již jen dojížděl, byl v prvních nejtěžších letech zrodu semináře přímo v centru dění. Svou roli zřejmě vnímal právě v učitelské a organizační práci²⁵ a jak ještě uvidíme, první brněnská léta mu zabrala zejména

kých pražským Václavem Vojtíškem, ten však nakonec ve studijních letech 1922/23 a 1923/24 dojížděl do Brna výuku pouze suplovat. Navrátil proto post nabídl Václavu Hrubému, který se pro obor PVH na FF MU habilitoval a jmenovací dekret obdržel v květnu 1925, avšak již příští rok došlo k osamostatnění pracoviště. B o r o v - s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 519–521. Vonášek, M.: *Bohumil Navrátil (1870–1936)*, s. 84–87. Zachová, I.: *Václav Vojtíšek*, s. 40–42.

20 Po Hrubého smrti 15. ledna 1933 byla již v červnu stejného roku zvolena Šebánkova habilitační komise, jejímž předsedou se stal B. Navrátil, a v roce 1934 byla Šebánkovi udělena venia legendi, tudíž paleografické pracoviště mohlo být opět obsazeno. AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, profesorské sbory 1932–1933, protokol o řádné schůzi 13.6.1933. Tamtéž, profesorské sbory 1933–1934, protokol o řádné schůzi 17.10.1933, 12.12.1933 a 1.2.1934.

21 MZA, Brno, fond G57 Bohumil Navrátil, kart. 1, korespondence Jaroslav Bidlo, Bidlo Navrátilovi 17.5.1924.

22 M a r e k , J.: *Gollova škola*, s. 89.

23 Důkazy snáší H e l s n e r o v á , J.: *Julius Glücklich*, s. 17–18.

24 Tamtéž, s. 15

25 O Glücklichově chápání vlastních úkolů i poslání Masarykovy univerzity informoval

precizní tvorba textů vysokoškolských přednášek. A vzhledem k tomu, že profesor Glücklich patřil k nejsečtělejším českým historikům, jehož široký přehled se projevoval v početných recenzích,²⁶ profitovala z toho i seminární knihovna, pro niž dokázal sehnat značné množství děl zejména západoevropské provenience.²⁷

Odlišným případem od prvních dvou byl Rudolf Urbánek, jmenovaný profesorem československých dějin, který drtivou většinu své prvorepublikové energie věnoval monografickému a v případě *Věku poděbradského* i syntetickému zvládnutí svých výzkumů, čehož je důkazem obdivuhodné množství prací spatřivších světlo světa v období První republiky. Tato koncentrace na vlastní badatelské dílo a potřeba být blízko ústředních pražských archivů a knihoven, ke kterýmžto důvodům se připojovala i Urbánkova snaha získat profesuru na Karlově univerzitě, jíž se však nikdy nedočkal,²⁸ se projevovaly v jeho poněkud chladném vztahu k Brnu.²⁹ Rodák ze Slaného se nikdy do moravské metropole nepřestěhoval a nabízené byty s nejrůznějšími argumenty odmítal,³⁰ přičemž po celou dobu do Brna dojížděl a zdá se, že své povinnosti poněkud zanedbával, což se občas se-

roku 1926 František Hrubý Josefa Pekaře: „Často o věcech spolu (tj. Hrubý s Glücklichem) mluvíme, dovede pěkně o všem hovořit, ale k péru a inkoustu jest ho velmi těžko dostati. Každá z našich universit má prý svůj charakter: universita brněnská jest učitelská, vychovává, učí a věnuje se hlavně škole (proto může málo publikovat)...“ ANM, Praha, fond Josef Pekař I, kart. 13, korespondence František Hrubý, Hrubý Pekařovi 4.6.1926.

26 H e l s n e r o v á , J.: *Julius Glücklich*, s. 55–56, 64–67.

27 NA, Praha, fond Josef Šusta, kart. 16, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Šustovi 23.7.1924.

28 Veškeré Urbánkovy snahy získat v Praze stolicí československých dějin buď po Václavu Novotném, nebo Josefu Pekařovi byly neúspěšné, neboť komise mající vyřešit obsazení obou postů v dubnu 1937 navrhla na Novotného stolicí Otakara Odložilíka a na Pekařovu v první řadě Václava Chaloupeckého a teprve ve druhé právě Urbánka. Chaloupecký do Prahy nastoupil v březnu 1939 a celá akademická dráha Rudolfa Urbánka, vyjma krátkého docentského působení v Praze za první světové války, je tudíž spjata s Brnem. K celé problematice, jejíž detaily zde necháváme stranou, viz B e n e š , Zdeněk: *Podmínky nástupnictví. Znovuobsazení profesur československých dějin na Univerzitě Karlově v roce 1937*. In: *Kultura jako téma a problém dějepiscectví*. Eds.: T. Borovský – J. Hanuš – M. Řepa. Brno 2006, s. 171–183. B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 529–534.

29 Pro detailnější poznání Urbánkova poměru k moravské metropoli a jeho činnosti v semináři a přednáškové činnosti si dovoluji odkázat na svou studii *Rudolf Urbánek a Masarykova univerzita*. In: *Slánské rozhovory 2010 – Česká husitská reformace*. Eds. Z. Víšek – B. Hrabánková. Slaný 2011, s. 47–51.

30 B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 524–525.

tkalo s výčitkami jeho kolegů i vedení fakulty.³¹ Vzájemný vztah slánského rodáka a Masarykovy univerzity zřejmě nejlépe vyjádřil sám Urbánek, když si v konceptu svých pamětí pod nadpis „*Brno*“ lakonicky poznamenal: „*Marnost se soužitím. (...) Mé prostředí je jinde.*“³² Ač se v porovnání s kolegy Navrátilem a Glücklichem málo účastnil každodenní práce při budování semináře, přesto jeho účinkování v Brně vnímá Jaroslav Marek jako pozitivum, neboť „*svým lpěním na obecně českých tématech nepřímou pomáhal zbavit studium historie na Moravě provinciálního příděchu, který na něm tak houževnatě lpěl.*“³³

Zmíněná touha Rudolfa Urbánka získat profesuru v Praze se snad projevovala i tím, že se pokoušel po sobě v brněnském historickém semináři zanechat nástupce, který by po jeho eventuálním odchodu zajišťoval výuku československých dějin. Nasvědčovala by tomu jeho podpora o deset let mladšího Františka Hrubého (1887–1943), druhého rodilého Moravana v semináři, jenž jako první rozmnožil řady do té doby tříčlenného učitelského sboru. Právě Urbánek nesmírně podporoval Hrubého habilitaci z československých dějin na přelomu let 1923 a 1924, ke které se rodák ze Strukova odhodlal po určitém váhání nad nabídkami z bratislavské univerzity a po nepřilich vstřícném přístupu Bohumila Navrátila k Hrubého přání získat venia legendi spíše z dějin všeobecných. Zisku profesury z tohoto oboru se však dočkal v roce 1937, kdy se ujal stolice všeobecných dějin uprázdněné právě úmrtím Navrátilovým, když se ještě roku 1931 stal mimořádným profesorem československých dějin se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským.³⁴ Jeho přínosem pro seminář se zdá být to, že se ve svých přednáškách věnoval dlouhému období československých dějin od počátků po nástup Lucemburků, kteréžto období Rudolf Urbánek téměř nevyučoval. Zejména však v seminárních cvičeních zaměřovaných na první polovinu 17. století, kdy se valná část práce týkala zemských dějin Moravy, otevíral posluchačům obzory sociálních a hospodářských dějin a v tomto smyslu ovlivnil a nasměroval některé své studenty, např. Františka Matějka.

Čtyřčlenný sbor historiků v brněnském semináři, pokud nebudeme počítat krátké působení Václava Hrubého před osamostatněním stolice pomocných

31 LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 11, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Urbánkovi 24. října 1924. B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 525.

32 LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 85, poznámky k připravovaným pamětem (zejména mládí).

33 M a r e k , J.: *Za Rudolfem Urbánkem*, s. 246.

34 K celému akademickému postupu F. Hrubého a složitým zákulisním tahanicím při jednotlivých řízeních viz B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 527–534.

věd historických, se rozrostl až po více než deseti letech, když byl v srpnu 1935 jmenován mimořádným profesorem slovanských dějin Josef Macůrek (1901–1992). Se zřízením této stolice se sice počítalo již v prvních měsících existence semináře, avšak plány na její obsazení některým z ruských emigrantů se neuskutečnily³⁵ a tehdy jediný český profesor se specializací na dějiny Slovanstva, Jaroslav Bidlo, ještě neměl vychované žádné žáky a spíše přesvědčoval Bohumila Navrátila, ať s obsazením postu počká do doby, než by vybral právě některého ze svých studentů.³⁶

Navrátilovy kontakty s jedním z nich, Josefem Macůrkem, se datují od poloviny dvacátých let, přičemž již od začátku roku 1928 začal skrze ředitele brněnského pracoviště rodák z Chomýže sondovat možnosti uplatnění mimo Prahu, když se jako důvod tohoto kroku zdá být konkurence Milady Paulové, jíž v otázce přejmutí pražské stolice po stárnoucím Bidlovi zvýhodňovalo to, že se habilitovala již roku 1925,³⁷ a vedle toho zhoršující se poměr Jaroslava Bidla k Macůrkovi, když učitel začínal zasahovat i do jeho osobního a rodinného života.³⁸ Podrobnosti ponecháme stranou, avšak snaha Macůrka opustit hlavní město českých zemí a úsilí historiků v brněnském semináři po zřízení stolice slovanských dějin, v jejíž absenci pracoviště pokulhávalo jak za pražským, tak bratislavským centrem, vedly na přelomu let 1931 a 1932 k návrhu na zřízení tohoto postu a jeho obsazení právě Macůrkem.³⁹ Období hospodářské krize však nutilo ministerstvo

35 Úvahy se týkaly zejména ruského historika jednoty bratrské a díla Petra Chelčického Nikolaje Vladimiroviče Jastrebova, který však chtěl zůstat v Praze, aby neztratil kontakt s tamní ruskou emigrantskou kolonií, a nakonec byl jmenován profesorem slovanských dějin na Karlově univerzitě. Zdá se, že J. Bidlo tohoto vědce doporučoval do Brna také z toho důvodu, že se v Praze obával jeho konkurence. MZA, Brno, fond Bohumil Navrátil, kart. 1, korespondence Jaroslav Bidlo, Bidlo Navrátilovi 4.4.1920. K r o f t a , Kamil: *N. V. Jastrebov*. ČČH 29, 1923, s. 168–173. L a p t ě v a , Ljudmila P.: *Ruský slavista N. V. Jastrebov (1869–1923) a jeho styky s Čechami a pražskou univerzitou*. AUC HUCP 39, 1989, s. 47–48. Vedle toho např. v roce 1921 uvažoval Bidlo o Nikolaji Jakovleviči Grotovi s tím, že by mohl být v Brně uvázán jako smluvní profesor a vzhledem k jeho věku (narozen 1853) brzy nahrazen některým z Bidlových odchovanců. MZA, Brno, fond G57 Bohumil Navrátil, kart. 1, korespondence Jaroslav Bidlo, Bidlo Navrátilovi 11.7.1921.

36 Tamtéž, Bidlo Navrátilovi 13.11.1920.

37 J. Macůrek se habilitoval pro všeobecné dějiny evropského východu a Balkánského poloostrova až v květnu 1930, tedy pět let po M. Paulové. AUK, Praha, fond Filosofická fakulta, inv. č. 460/39, osobní spis Josef Macůrek, jmenovací dekret z 24.5.1930. Tamtéž, inv. č. 506/47, osobní spis Milada Paulová, jmenovací dekret z 30.7.1925.

38 MZA, Brno, fond G57 Bohumil Navrátil, kart. 4, korespondence Josef Macůrek, Macůrek Navrátilovi 21.2.1928, 2.2.1929 a 29.3.1929.

39 AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, profesorské sbory 1931–1932, protokol o řádné schůzi 26.10.1931 a 4.2.1932.

školství a národní osvěty k obezřetnějšímu postupu při jmenování nových profesorů a Josef Macůrek se ustanovení mimořádným profesorem slovanských dějin na Masarykově univerzitě dočkal až v říjnu 1935.⁴⁰

V jeho osobnosti přišel do brněnského pracoviště nejen další rodák z Moravy, ale zejména talentovaný a vyzrálý badatel mající obdivuhodné jazykové znalosti a četné kontakty na vědce z jiných zemí, přičemž za ním stály již dvě syntézy⁴¹ a řada dalších originálních prací. Profesor Macůrek začal záhy s budováním seminárního oddělení slovanských dějin⁴² a jeho knihovny, přičemž v říjnu 1935 zrealizoval vstupní přednášku,⁴³ v níž vyjádřil nesouhlas s pojetím slovanských dějin, které razil jeho učitel Jaroslav Bidlo – odmítl myšlenku, že by východní Evropa někdy tvořila samostatný proud evropských dějin tvořený pravoslavnými Slovy, jakýsi civilizační celek, jehož smysl dějin by spočíval v potýkání s germánským a turkotatarským světem, upozornil na vzájemné rozdíly mezi Slovy a na vlivy, které přicházely od jiných etnik, přičemž volal po studiu dějin jednotlivých slovanských národů v jejich vzájemném stýkání a potýkání a v jejich kladném i záporném ovlivňování od národů právě neslovanských. Sám Macůrek se netajil tím, že v této přednášce vyjádřil své vědecké krédo,⁴⁴ a snad nebudeme přehánět, pokud budeme tento jeho proslov vnímat jako programové prohlášení, na jehož základě hodlal budovat oddělení slovanských dějin při brněnském historickém semináři a vychovávat žáky. Jeho snahu však přerušilo uzavření vysokých škol nacisty a Macůrkův čas nadešel až v době poválečné.

Pětice brněnských historiků byla o jednoho člena ochuzena úmrtím Bohumila Navrátila na začátku července 1936, jehož stolicí všeobecných dějin přejal po roce František Hrubý. Avšak vypovězení většiny českých zaměstnanců ze Slovenska na podzim roku 1938 a potřeba tyto „exulanty“ někde

⁴⁰ AUK, Praha, fond Filosofická fakulta, inv. č. 460/39, osobní spis Josef Macůrek, jmenovací dekret nesoucí pozdější datum 31.10.1935.

⁴¹ M a c ů r e k , Josef: *Dějiny Maďarů a uherského státu*. Praha 1934. T ý ž : *Rumunsko ve své minulosti i přítomnosti*. Praha 1930.

⁴² Ke konci roku 1935 informoval děkanství FF UK o tom, že již nebude dojíždět do Prahy suplovat přednášky o maďarských dějinách, protože „*oddělení slovanských dějin na filosofické fakultě Masarykovy university, které třeba budovati od základů, vyžaduje si všech jeho sil a podepsaný pokládá za nutné věnovati se jemu především a úplně, má-li se dosáhnouti na tom poli skutečných úspěchů.*“ AUK, Praha, fond Filosofická fakulta, inv. č. 460/39, osobní spis Josef Macůrek, dopis Macůrka na děkanství z 11.12.1935.

⁴³ AMU, Brno, fond B88 Josef Macůrek, karton 38, inv. č. 820, O studiu dějin Slovanstva (část vstupní přednášky prosloušené při zahájení čtení na FF MU 23. října 1935).

⁴⁴ M a c ů r e k , Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno 1998, s. 49.

umístit vedly k příchodu nové posily, Josefa Borovičky (1885–1971), který byl pět dní před okupací zbytku českých zemí německou armádou v březnu 1939 jmenován řádným profesorem všeobecných novějších dějin na Masarykově univerzitě,⁴⁵ přičemž přejal po zbytek tehdejšího semestru učební úvazek Julia Glücklicha, který byl na základě vládního rozhodnutí z ledna stejného roku, aby nebyli v činné službě ponecháni zaměstnanci židovského původu, dán na dovolenou.⁴⁶ Borovičkovu působení v Brně, které bylo brzy přerušeno událostmi v listopadu 1939, k němuž se vrátil na necelý rok po konci války, se však zdá být pouze krátkou a nepřilíš významnou epizodou jak pro brněnský historický seminář, tak pro samotného historika.⁴⁷

Podívejme se po stručné charakteristice personálního vývoje pracoviště a pokusu o vystižení přínosu jednotlivých osobností na ty historiky, kteří do sboru nebyli vpuštěni, tedy na neúspěšné uchazeče o habilitační řízení a pokusme se najít důvody jejich ztroskotání.

Neúspěšné pokusy o habilitaci

Jediným historikem, který se za podpory ostatních členů semináře v meziválečném období v Brně habilitoval, byl František Hrubý, což se přeci jenom na téměř dvacetileté fungování pracoviště zdá být poněkud málo. Problém si uvědomoval i Julius Glücklich, který v šestatřicátém roce při určitém bilancování toho, co bylo v semináři zatím vykonáno, psal profesoru Navrátilovi: „*Mrzuté je sice, že oba nemáme dosud docentů, ale na druhé straně aspoň nás nikdo nevytlačuje.*“⁴⁸ Glücklichova narážka na určité nezávislé postavení profesorů je možná symptomatická pro důvody tak malého počtu docentur, o čemž svědčí i to, že František Hrubý v roce 1922 vzdal své pokusy o habilitaci z všeobecných dějin, neboť přišel na to, že by vše probíhalo „*asi se značnými kyselostmi. Ne proto, že by snad prof. N (avrátíl) stál proti mně, ale z té příčiny, jak jsem vyzozoroval, nechce on míti za sebou zatím nikoho.*“⁴⁹ Opravdu se zdá, že brněnští historikové jen tak lehce někoho mezi sebe nevpustili, avšak podívejme se na problém podrobněji.

⁴⁵ LAPNP, Staré Hradý, fond Josef Borovička, dokumenty, jmenovací dekret z 10.3.1939.

⁴⁶ AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, profesorské sbory 1938–1939, protokol o řádné schůzi 25.4.1939.

⁴⁷ K jeho brněnskému působení viz L a c h , J.: *Josef Borovička na univerzitách*, ČMM 123, 2004, s. 412–419. T ý ž : *Josef Borovička*, s. 148–166.

⁴⁸ MZA, Brno, fond G57 Bohumil Navrátil, kart. 2, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Navrátilovi 13.5.1936.

⁴⁹ ANM, Praha, fond Josef Pekař I, kart. 13, korespondence František Hrubý, Hrubý Pekařovi 3.7.1922.

Již od konce roku 1920 se o habilitaci z československých dějin se zvláštním zřetelem k historii 19. století pokoušel tehdejší jednatel Matice moravské Hugo Traub (1879–1942), přičemž jako habilitační spis podal svou práci o dějinách právé 19. věku.⁵⁰ Ve vzájemné korespondenci celého trojlístku prvních profesorů brněnského semináře se však nacházejí kardinální výtky vůči Traubově vědecké způsobilosti, když zejména Julius Glücklich kritizoval habilitační práci v tom smyslu, že adept zřejmě nemá ani potuchy o tehdejších ideových proudech, a ztrhával i Traubovu neukotvenost pojmu 19. století, malý přehled po tehdejší literatuře a přidal i výtky k faktografickým chybám a své hodnocení ukončil tím, že „člověk, který mohl nedávno vydat něco takového, nehodí se naprosto na universitu.“⁵¹ Hlavní referent případné habilitační komise Rudolf Urbánek žadateli sdělil, že hodnocení komise je nepříznivé, a Hugo Traub nakonec uznal, že bude lepší, když svou žádost stáhne a celá záležitost byla tudíž ukončena ještě před jejím oficiálním projednáváním ve fakultním profesorském sboru.⁵² Profesor Urbánek měl však již připravený posudek,⁵³ v němž poukazuje na adeptovu roztěkanost témat, povrchnost výkladů a nevhodnost Traubovy osoby pro novou univerzitu.⁵⁴

Habilitace Františka Hrubého na přelomu roků 1922 a 1923 byla na dlouhou dobu posledním pokusem o získání docentury v brněnském historickém semináři a o habilitaci zřejmě uvažoval až v polovině třicátých let Bohdan

⁵⁰ T r a u b , Hugo: *Dějiny 19. století*. Brno 1920.

⁵¹ LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 11, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Urbánkovi 19.12.1921.

⁵² MZA, Brno, fond G57 Bohumil Navrátil, kart. 6, korespondence Rudolf Urbánek, Urbánek Navrátilovi 31.12.1921.

⁵³ LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 3, referát o habilitační práci Dr. Hugo Trauba.

⁵⁴ „A právě u badatele, jenž chce působiti na katedře universitní, musíme žádat nejen schopnost dobrého drobného pracovníka, nýbrž zdatnost spojující kritickou hloubku se syntetickou silou tvořivou. Zvláště pak jde-li o universitu novou, která musí stvořiti v novém prostředí novou tradici, školu.“ Tamtéž. Dodejme, že H. Traub se poté ještě pokoušel o habilitaci na bratislavské univerzitě a Václav Chaloupecký se na něho dotazoval B. Navrátila, který mu o něm napsal: „Žadatel jest člověk velmi plodný – ale rozumějte! – (...) není spolehlivý ani vědecky ani jinak ani hlava badatelská. Čilost a hbitost neznamená kvalitu.“ AAVČR, fond Václav Chaloupecký, kart. 5, inv. č. 311, korespondence Bohumil Navrátil, Navrátil Chaloupeckému 8.12.1923, podtrhl BN. Navrátilovo hodnocení s velkou pravděpodobností spolupřispělo k neúspěchu Trauba i v Bratislavě, avšak vysokoškolské stolice se přeci jenom dočkal, i když zřejmě pro něho nejméně prestižní, a to když v roce 1930 navázal na výuku Františka Kameníčka na Vysoké škole technické v Brně jako honorovaný docent českých a kulturních dějin. F r a n ě k , Otakar: *Dějiny české Vysoké školy technické v Brně. 1. díl – do roku 1945*. Brno 1969, s. 260.

Chudoba (1909–1982), alespoň tak jeho chování a intervence otce a zároveň profesora anglistiky na FF MU, Františka Chudoby, působily na Julia Glücklicha a Františka Hrubého,⁵⁵ což zřejmě souviselo s hledáním uplatnění mladého historika. Chudobovi snad bylo doporučeno žádost nepodávat, i když o tom žádné prameny přímo nehovoří, avšak jeho pokusům by nasvědčovala i neúspěšná snaha být přijat do zemského archivu či získat asistentské místo v historickém semináři.⁵⁶

Pokud se v případě Bohdana Chudoby můžeme pouze dohadovat, zda se vskutku pokoušel v polovině třicátých let o habilitaci, neboť máme k dispozici jenom nepřímé náznaky v pramenech,⁵⁷ lze to naopak s jistotou tvrdit

⁵⁵ AAVČR, Praha, fond Julius Glücklich, kart. 2, inv. č. 86, korespondence František Hrubý, Glücklich Hrubému 5.8.1935. MZA, Brno, fond G450 František Hrubý, kart. 4, inv. č. 15, korespondence Julius Glücklich, Hrubý Glücklichovi 7.9.1935 (korespondenti si dopisy z tohoto období vzájemně vyměnili). K tomu i B o r o v s k ý , T. – L a c h , J.: *Josef Šusta a František Hrubý*, s. 197 (dopis Hrubého Šustovi 12.6.1935).

⁵⁶ MZA, Brno, fond G450 František Hrubý, kart. 5, inv. č. 17, korespondence František Chudoba, Chudoba Hrubému 11.7.1936 a 13.9.1937.

⁵⁷ Oficiálně se B. Chudoba pokusil o habilitaci z novodobých dějin politických v roce 1945, a ač již přímo s časovým vymezením naší studie nesouvisí, podívejme se na tento zajímavý problém poněkud blíže. Hluboká katolická Chudobova víra vyústila do jeho interpretací českých dějin a obecnějších úvah o smyslu historie a způsobu jejího poznávání, s nimiž veřejnost seznámil již ve třicátých letech a v období těsně po konci války (C h u d o b a , Bohdan: *O dějinách a pokroku*. Brno 1939. T ý ž : *Španěle na Bílé hoře*. Praha 1945. T ý ž : *Jindy a nyní. Dějiny českého národa*. Praha 1946.). Bělohorská porážka Chudobovi není národní tragédií, nýbrž naopak důležitým předělem, který české země vrátil zpět do katolického tábora, čímž mohly opět využívat „*plnosti křesťanské kultury*“, zatímco v nábožensko–filosofické rovině odmítá kauzalitu historického dění a tím i historický pokrok a možnost dějiny objektivně poznat, přičemž pozitivistická věda mu je „*tyranem století*“ a jako jediný zdroj poznání Chudoba prohlašuje zjevené náboženství (K u t n a r , František: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II. Od počátků pozitivistického dějepisectví na práh historiografie marxistické*. Praha 1978, s. 330.). Zůstává otázkou, proč se pokoušel o habilitaci v Brně mezi historiky spjatými právě s gollovským pozitivismem (v blíže nedatovaném rukopise vzpomíná B. Chudoba na svá studijní léta v brněnském historickém semináři následovně: „*Pobyl jsem v historickém oddělení brněnské university necelé čtyři roky, ale pak už jsem měl malicherných, zcela pozitivistických a pokrokových historiků plné zuby.*“ *Z literární rukopisné pozůstalosti Bohdana Chudoby*. Ed. M. Jedlička. Dialog Evropa XXI. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře 10, 2000, č. 1–2, s. 23.). Vedle snahy najít uplatnění nabízí i další možný důvod Glücklichova deníková poznámka, podle níž se měl Bohdan Chudoba další osobě svěřit se svými plány na habilitaci s poznámkou, že msgr. Jan Šrámek naplánoval i habilitace jiných studentů, čímž by se měl profesorský sbor filosofické fakulty Masarykovy univerzity do budoucna skládat ze samých katolíků. (AAVČR, fond Julius Glücklich, kart. 1, inv. č. 2, deníky, sešit č. 10, zápis z 2.9.1945.) Jako

o dalších dvou kandidátech, kteří se svými plány vyrukovali v roce 1939. Doktorský absolvent brněnského historického semináře z roku 1928 Jaroslav Dřimal (1905–1975), který byl zásluhou Bohumila Navrátila roku 1929 ustanoven městským archivářem, se v březnu devětatřicátého roku obrátil na Rudolfa Urbánka se žádostí o habilitaci z československých dějin, neboť se k němu donesly zprávy o chystaném předání městského archivu pod německou správu. Proti Dřimalovým plánům se však rozhodně postavil František Hrubý, jenž nebyl přesvědčen o jeho schopnostech na poli dějin Československa, a doporučoval mu spíše habilitaci z pomocných věd historických, přičemž dokonce vyhrožoval minoritním votem v případě, že by se celá záležitost dostala k oficiálnímu projednávání v profesorském sboru filosofické fakulty. Jaroslav Dřimal si nakonec podal pouze žádost o lektorát z archivnictví, avšak docentury se přeci jenom dočkal, a to po osvobození, kdy následně více než dvě desítky let přednášel v Brně o československých dějinách a vývoji veřejné správy.⁵⁸

Poslední nám dosud známý pokus o habilitaci je spjat s Rudolfem Hurtem (1902–1978), doktorským absolventem semináře z roku 1934, který se podobně jako Dřimal pod vlivem nepříznivého vývoje v brněnských archivech pokusil na počátku roku 1939 habilitovat z československých dějin a kontaktoval v tom smyslu taktéž Rudolfa Urbánka,⁵⁹ avšak z celého experimentu sešlo a slánský rodák snad Hurtovi doporučil, aby svých snah zanechal, přičemž i zde mohlo hrát roli přesvědčení o neodbornosti žadatele.⁶⁰

habilitační spis podal Chudoba své *Španěly na Bílé hoře*, ovšem členové komise se vyjádřili zamítavě k jejímu pojetí a po bouřlivé diskuzi na zasedání profesorského sboru v únoru 1946, kde od posuzovatelů práce zaznívaly argumenty v tom smyslu, že Chudobova věda je službou katolické víře, byl schválen návrh, aby habilitant předložil práci novou. Tomu se sice žadatel podvolil, avšak po necelém roce, během něhož Chudoba napřáhl své síly zejména do politiky, byla jeho habilitační žádost na začátku roku 1947 zamítnuta. K průběhu celého habilitačního řízení viz AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, profesorské sbory 1945, protokol o řádné schůzi 11.6.1945 a 11.7.1945. Tamtéž, profesorské sbory 1945–1946, protokol o řádné schůzi 13.12.1945, 1.2.1946 (zde přiložen i podrobný a neoficiální zápis o proběhnuvší diskuzi) a 14.3.1946. Tamtéž, profesorské sbory 1946–1947, protokol o řádné schůzi 31.1.1947.

⁵⁸ K celému Dřimalově habilitačnímu pokusu na konci třicátých let viz AAVČR, Praha, fond Julius Glücklich, kart. 2, inv. č. 86, korespondence František Hrubý, Hrubý Glücklichovi 12.4.1939, 14.4.1939, 16.4.1939 a 22.4.1939. LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 10, korespondence Jaroslav Dřimal, Dřimal Urbánkovi 1.3.1939, 27.3.1939, 14.4.1939, 21.4.1939 a 25.4.1939.

⁵⁹ LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 14, korespondence Rudolf Hurt, Hurt Urbánkovi 2.2.1939 a 3.3.1939.

⁶⁰ Právě Rudolf Urbánek byl jedním z posuzovatelů Hurtovy disertační práce, kterou v roce 1927 tvrdě zkritizoval a nedoporučil její obhájení. Hurt byl úspěšný až při

Pokud se již někdo v Brně pokusil nadnést své přání k habilitaci, bylo mu členy učitelského sboru doporučeno, ať už o tom máme přímé důkazy v pramenech nebo je to jen naší více či méně pravděpodobnou hypotézou, aby žádost ani oficiálně nepodával, neboť nebyli přesvědčeni o vědecké způsobilosti kandidáta a v poválečném případě Bohdana Chudoby zde hrála roli i odlišná interpretační a ideová východiska, než jaká sdíleli posuzovatelé habilitačního spisu. Jediná oficiálně projednávaná žádost byla případem Františka Hrubého a s pouze jediným habilitovaným historikem brněnské pracoviště značně pokulhávalo jak za pražským seminářem, kde mezi světovými válkami dosáhlo docentury mnoho žáků Josefa Pekaře, Josefa Šusty, Václava Novotného a Jaroslava Bidla, tak za sesterským nově vzniklým centrem v Bratislavě, kde venia legendi získalo ve stejném období celkem pět historiků.⁶¹ Ani jeden z trojice nejstarších členů sboru po sobě nezanechal vědecké potomstvo, žáky, které by dovedl k docentuře, což můžeme vnímat jako určitou slabinu meziválečného brněnského semináře, jako nezaplnění vědecko-výchovného potenciálu.

Finanční zajištění semináře a budování knihovny

Tomáš Borovský je toho názoru, že příznivá personální konstelace v prvních letech existence filosofické fakulty, kdy byl Bohumil Navrátil zvolen ve studijním roce 1920/21 jejím prvním děkanem, měla velmi příznivý vliv na budování jeho kmenového pracoviště.⁶² Pokud k tomu připočteme Navrátilovo proděkanství o rok později a stejné funkce Julia Glücklicha ve studijních letech 1926/27 a 1927/28, v nichž dokonce profesor Navrátil zastával post rektora, resp. prorektora celé univerzity, a fakt, že z prvních třinácti profesorů jmenovaných na FF MU byli tři historici,⁶³ mohlo mít

svém druhém rigorosním řízení proběhnuvším roku 1934. K tomu viz AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, rigorosní spisy, kart. 4/24, Rudolf Hurt, posudek Rudolfa Urbánka z 14.11.1927. Určité napjaté vztahy s brněnskými univerzitními historiky měl však i později, neboť po odchodu Františka Hrubého z moravského zemského archivu v roce 1937 byl ustanoven jeho prozatímním správcem, ale proti jeho jmenování ředitelem instituce zřejmě právě F. Hrubý inicioval memorandum profesorů MU, které přispělo k ztroskotání Hurtových snah, k tomu viz Š t a r h a , Ivan: *Moravský zemský archiv v Brně: 1939–1989. Dějiny ústavu*. Znojmo 2003, s. 71–72.

61 B a r t l , Július – V a r s i k , Branislav: *50 rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava 1969, s. 288, 299.

62 B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 522–523.

63 Také seminář pro slovanskou filologii měl hned od počátku trojčlenný sbor, k personálnímu vývoji jednotlivých ústavů filosofické fakulty v době mezi světovými válkami viz J o r d á n , F. a kol.: *Dějiny*, s. 360–361.

společné slovo dějepisců v jednáních fakultního profesorského sboru značnou váhu, která se musela projevovat právě v rozvoji historického semináře.

Vedle vhodné souhry okolností uvnitř fakulty snad rozvoji historického pracoviště nahrávala i skutečnost, že v letech 1920 a 1921 zastával v Černého úřednické vládě post ministra školství a národní osvěty historik Josef Šusta, od jehož osobnosti si mnoho sliboval zejména Julius Glücklich: „...myslím, že bude lze na Šustovi vymoci značné zvýšení dotace, poskytnuté nám na zakoupení, zdá se mi, že tu já a Navrátil bychom nyní mohli mnoho získat a kout železo, dokud je žhavé.“⁶⁴ Je velmi pravděpodobné, že právě Šustův vliv na ministerstvu školství a národní osvěty stál za přidělením dvou mimořádných dotací 50 tisíc Kč pro brněnský historický seminář v prvních dvou letech jeho trvání. Tyto zvláštní příspěvky byly ve zmenšené míře vypláceny i nadále až do roku 1925 a po krátké pauze do Brna proudily i v druhé polovině desetiletí.⁶⁵ Ve třicátých letech již žádné větší mimořádné subvence, až na několik příspěvků pro nové Macůrkovo oddělení slovanských dějin, pro historický seminář schváleny nebyly a ani v zápisech z jednání profesorského fakultního sboru se nenachází doklady o tom, že by o ně historikové žádali. To by mohlo svědčit o skutečnosti, že pracovny, studovny i knihovna již byly v této době považovány za dobudované, ač ministerstvo v letech hospodářské krize dalo jasně najevo, že nebude povolovat žádné mimořádné dotace,⁶⁶ tudíž ani nemělo smysl o ně v tomto období žádat.

Na základě dochovaného torzovitého materiálu⁶⁷ si můžeme udělat i stručnou představu o objemu řádných dotací, které semináři v porovnání s ostatními fakultními pracovišti přicházely. V roce 1933 získala FF MU státní podporu v celkové výši 179400 Kč a největší část 41200 Kč (23%) byla určena na vydávání fakultních vědeckých spisů. Z jednotlivých ústavů dostal nejvíce právě historický seminář (22500 Kč, tj. 12,5%), za nímž následoval seminář pro slovanskou filologii s 18700 Kč (10,4%) a dále již s velkou ztrátou seminář pro filologii germánskou, který obdržel 9700 Kč (5,4%). Pro rok 1934 bylo za prohlubující se hospodářské krize při celkovém objemu 75500 Kč plánováno nejvíce pro historické pracoviště (16500 Kč, tj. 22%), přičemž až na druhém místě bylo pro vydávání spisů FF MU vyhrazeno 15000 Kč (20%) a následoval opět slovansko–filologický seminář

⁶⁴ LAPNP, Staré Hradý, fond Rudolf Urbánek, kart. 11, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Urbánkovi v blíže nedatovaném dopise z roku 1920.

⁶⁵ B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 521–522.

⁶⁶ AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, profesorské sbory 1931–1932, protokol o řádné schůzi 16.6.1932.

⁶⁷ Tamtéž, pracoviště, katedra historie a archivnictví FF, karton 1, řádné dotace na rok 1934, kde přiložen i seznam dotací za rok 1933 a plán dotací na rok 1934.

s 12000 Kč (16%). Hovoříme zde samozřejmě o dotacích za pouhé dva roky, kdy se navíc pro rok 1934 jednalo o pouhý záměr do budoucna, avšak na základě informací o finančních subvencích z první poloviny dvacátých let můžeme předpokládat, že historický seminář se po celé meziválečné období těšil v porovnání s ostatními pracovišti na fakultě značné státní finanční podpore, která se zřejmě odvíjela i od počtu členů jednotlivých ústavů a historické pracoviště patřilo od počátku právě k těm nejpočetnějším.

Jednotlivé řádné i mimořádné dotace byly využívány zejména na obstarávání literatury do seminární knihovny a např. v roce 1938⁶⁸ bylo na nákup knih a časopisů a jejich vazbu z dvacetitisícové podpory využito drtivých 19305 Kč (tj. 96,5%) a zbytek na různá drobná vydání, např. kancelářské potřeby. Ve třicátých letech byla knihovna doplňována především nově vycházející literaturou a aktuálními čísly odborných časopisů a třeba opět v roce 1938⁶⁹ se koupěmi a dary rozrostla o 332 položek, vč. např. Lefebvrova *Velkého strachu 1789*.⁷⁰

K největšímu nárůstu objemu knižních kusů však došlo zejména v první polovině let dvacátých, kdy trio Navrátil – Glücklich – Urbánek od píky budovalo seminární knihovnu⁷¹ a vybavilo ji hlavními syntézami světových, evropských a českých dějin, specializovanými monografiemi k dějinám jednotlivých států i dílčím problémům světové a české historie a sériemi vybraných evropských, českých a moravských odborných časopisů.

S obstaráváním literatury započal trojlístek již v době před oficiálním jmenováním profesory Masarykovy univerzity, přičemž Bohumil Navrátil, jenž prozatím jako jediný sídlil v Brně, od svých kolegů přijímal zásilky knih a již na podzim 1920 započal s jejich katalogizací. Vedle toho obstarával publikace od brněnských institucí a vídeňských knihkupců a antikvářů, přičemž se také obrátil na široký počet českých a moravských spolků s oficiální žádostí o darování publikací,⁷² již bylo většinou ochotně vyhověno. Jeden z nejsečtějších českých meziválečných historiků Julius Glücklich sháněl literaturu zprvu z Prahy a v rozhazování svých sítí do německého a francouzského prostředí pokračoval i po svém přesídlení do moravské

⁶⁸ Tamtéž, vyúčtování řádné dotace 20000 Kč za kalendářní rok 1938.

⁶⁹ Tamtéž, seznam přírůstků v knihovně za rok 1938.

⁷⁰ L e f e b v r e , Georges: *La Grande Peur de 1789*. Paris 1932.

⁷¹ Průběh zrodu seminární knihovny je možno zrekonstruovat na základě bohaté vzájemné korespondence B. Navrátila, J. Glücklicha a R. Urbánka z první poloviny dvacátých let, zejména z roků 1920–1922. Vzhledem k obsáhlosti korespondence a často se opakujícím informacím zde upustíme od dílčích odkazů.

⁷² AMU, Brno, fond A2 Filozofická fakulta, pracoviště, katedra historie a archivnictví FF, karton 1, kde je mnoho kopií těchto žádostí z května 1920.

metropole, odkud dokázal obstarat velký počet prací zejména anglosaské provenience.⁷³

Pokud jsme hovořili o určitém zanedbávání práce při budování semináře ze strany Rudolfa Urbánka, zdá se alespoň jeho obstarávání knižních přírůstků být pro seminární knihovnu značným přínosem. Urbánek opatroval knihy a časopisy od pražských historických institucí a spolků a byl to on, kdo dokázal zařídit objemné zaplnění bibliotéky, když do Brna zaslal 19 beden knih po zemřelém pražském archiváři Josefu Teigem, jejichž odkup dojednal. Přispěl také k dohodě o odprodeji části knihovny Společnosti přátel starožitností českých, jež tímto způsobem řešila své finanční nesnáze, i sbírky knih po dalším nebožtíkovi, kartografovi Jindřichu Metelkovi. Intenzivní činnost všech tří profesorů z počátku dvacátých let, jež se postupně zvolnila a nakonec ustálila v běžné starosti o doplňování knihovny aktuálně vycházejícími pracemi, přinesla své ovoce a v roce 1926 se v regálech brněnského historického semináře nacházelo již na 20 tisíc svazků.⁷⁴

V meziválečném období však ještě jednou došlo k mohutnějšímu zaplnění seminární bibliotéky, a to v souvislosti se zřízením stolice slovanských dějin a jejím obsazení Josefem Macůrkem roku 1935. Jedním z jeho prvních zájmů totiž bylo, aby vybudoval slovanské oddělení knihovny, neboť „ze slovanských a východoevropských věcí je toho zde velmi málo.“⁷⁵ Ač si pro tento úkol dokázal vymoci doporučení fakultního profesorského sboru na udělení mimořádné dotace i zvláštního přídavku, do uzavření vysokých škol pravděpodobně získal vedle řádných dotací pouze jedinou mimořádnou⁷⁶ a sám potvrzuje, že peněz na nákup knih měl jen nepatrně,⁷⁷ avšak díky svým zahraničním konexím, jež získal za svých četných studijních cest ve dvacátých letech a na počátku let třicátých,⁷⁸ se mu dařilo úspěšně získávat potřebné kusy, o čemž referoval i Jaroslavu Bidlovi: „*Buduji knihovnu zatím z ničeho. Díky mým osobním stykům s Poláky, Rumuny, Jihoslovany, Maďary podařilo se mně dosud získati několik set publikací*

⁷³ NA, Praha, fond Josef Šusta, kart. 16, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Šustovi 23.7.1924.

⁷⁴ B o r o v s k ý , T.: *František Hrubý a historický seminář*, s. 522.

⁷⁵ AAVČR, fond Jaroslav Bidlo, kart. 5, inv. č. 398, korespondence Josef Macůrek, Macůrek Bidlovi 23.11.1935.

⁷⁶ AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, profesorské sbory 1935–1936, protokol o řádné schůzi 24.10.1935, 19.3.1936 a 18.6.1936. Tamtéž, profesorské sbory 1936–1937, protokol o řádné schůzi 14.10.1936.

⁷⁷ M a c ů r e k , J.: *Úvahy*, s. 52.

⁷⁸ K nim blíže N e č a s, C.: *Macůrkovo vandrování*, s. 133–142.

(bud' darem nebo výměnou za Č.M.M. a Spisy filosofické fakulty). Mám z toho radost...“⁷⁹

Přednášky a seminární cvičení

Jedním z hlavních úkolů každého vysokoškolského pracoviště je vedle vyvíjení badatelské činnosti a zajišťování užší výchovy nových vědeckých sil také realizace výuky pro nejšířší okruh posluchačů, a proto si teď přiblížíme v hlavních rysech přednáškovou aktivitu⁸⁰ a práci v seminárních cvičeních uskutečňovaných v brněnském historickém semináři mezi dvěma světovými válkami.

Výuku všeobecných dějin zajišťovali od počátku oba profesori jmenovaní v tomto oboru a ještě před obdržением dekretu spolu domlouvali rozdělení látky.⁸¹ Bohumil Navrátil končil i s ohledem na své profesorské ustanovení „*se zvláštním zřením k dějinám středověku a prvých století doby nové*“⁸² své výklady v protireformační době 16. století, kdežto Julius Glücklich seznámoval posluchače s historií od 17. století až po první světovou válku. K této dvojici v pětatřicátém roce přibyl Josef Macůrek, který do uzavření vysokých škol přednášel zejména o ruských a polských dějinách od 16. do 19. století. Vzhledem k tomu, že se nám texty jeho přednášek nedochovaly a že čtení ze všeobecných dějin Františka Hrubého měly po jeho převzetí Navrátilovy stolice pouze krátkého trvání,⁸³ zaměříme se pouze na pojednávání prvních dvou profesorů.

Navrátilova čtení můžeme rozdělit do dvou okruhů, když první je tvořen přednáškami o dějinách západní Evropy od raného středověku po středověk vrcholný a druhá část výkladů se týká opět dějin Západu, tentokrát však v 16. století a se zaměřením na problematiku protireformace, v kteréžto doméně mohl díky svému badatelskému zaměření vystupovat nejsuverénněji. Podle Martina Vonáška, který se souborem textů Navrátilových přednášek

⁷⁹ AAVČR, fond Jaroslav Bidlo, kart. 5, inv. č. 398, korespondence Josef Macůrek, Macůrek Bidlovi 23.11.1935.

⁸⁰ Názvy přednášek a jejich týdenní hodinový objem lze najít v *Seznamech přednášek na Masarykově universitě v zimním běhu 1921/22 – zimním běhu 1939/40*. Výuka byla zahájena na filosofické fakultě až v zimním semestru studijního roku 1921/22.

⁸¹ MZA, Brno, fond Bohumil Navrátil, kart. 4, korespondence Julius Glücklich, Glücklich Navrátilovi 15.3.1920 a 24.4.1920.

⁸² AMU, Brno, fond B1 Rektorát, osobní spisy, osobní spis Bohumil Navrátil, jmenovací dekret z 29.8.1920.

⁸³ Přednášel o reformaci a protireformaci, zejména však o středověkých dějinách západní Evropy.

zabýval podrobněji,⁸⁴ Navrátil ve svých interpretacích jednotlivých epoch nestojí nijak výrazně mimo sféru běžných názorů, přičemž základní linií jeho výkladů jsou dějiny politické, kteréžto zaměření na dějiny státu v metodologických úvodech dokonce obhájí proti starším psychologizujícím tendencím Lamprechtovým – ač si Navrátil uvědomuje i význam kulturních faktorů, vždy je spíše vkládá do rámce politické historie. Zajímavé je, že oproti textům Navrátilových prací vyšlých tiskem se zde podle Vonáška objevuje určitá literární vzletnost vedoucí ke značné čtivosti a zaujmutí čtenáře.

Texty přednášek Julia Glücklicha se nám bohužel nedochovaly, ovšem některé prameny nás informují o tom, že jejich tvorbě věnoval značnou porci svého času a energie, což potvrzuje mj. i přímý svědek jejich geneze Rudolf Urbánek.⁸⁵ Tato Glücklichova preciznost zřejmě souvisela s jeho výše naznačeným chápáním poslání Masarykovy univerzity jako univerzity učitelství, avšak o obsahu jeho jednotlivých čtení se můžeme jenom dohadovat, dá se však předpokládat, že základní linií jeho výkladů tvořily také politické dějiny, ale vzhledem k jeho zájmu o různé ideové proudy se snad posluchači dozvěděli i o těchto někdy zanedbávaných fenoménech.

Výuku československých dějin zajišťoval zpočátku pouze Rudolf Urbánek, který své přednášky zaměřoval nejčastěji, ovšem ne výhradně, na pozdně středověké a raně novověké dějiny, zejména na jemu blízké husitství, dobu poděbradskou a období 16. století, přičemž téměř úplně zanedbával období od počátku českých dějin po poslední Přemyslovce, kteroužto látku však začal po své habilitaci vyučovat František Hrubý, který

⁸⁴ V o n á š e k , M.: *Bohumil Navrátil (1870–1936)*, s. 104–113.

⁸⁵ „Co již dříve v Praze za docentury dosti těžce doléhalo na Glücklicha a omezovalo pracovní možnosti pro vlastní jeho úkol literární, totiž vypracování přednášek univerzitních, to nyní v Brně vyžadovalo daleko více času i práce. Glücklich jako věrný a důsledný žák Gollův, nesměl jíti s cesty přísnému jeho programu jak přednášek univerzitních, tak cvičení seminárních. O Gollovi a jeho povýšeném požadavku, který bylo a je tak těžko plniti, aby nejen přednášky o českých dějinách, nýbrž i přednášky o dějinách obecných byly originální svým obsahem i pojetím, aby to nebyly pouhé kompilace cizích příruček, nýbrž samostatné zpracování vši hlavní příslušné literatury i s přihlédnutím k jejím pramenům – o požadavku tom a jeho znamenitém plnění od Mistra samého podali žáci jeho (mezi nimi i Nejedlý a Šusta) žádoucí vysvětlení i ocenění. Pro žáky Gollovy nebylo to jen „*pium desiderium*“, nýbrž povinnost, již bylo přese všechny obtíže třeba, pokud možno, vyhověti. A Glücklich, jak jsem toho byl sám svědkem, snažil se ze všech sil požadavek Mistra v učiniti skutkem, a to uprostřed všech těch prací a starostí, spojených s řádným vybudováním historického studia na nové fakultě. Není možno jinak, než že tu pedagog zatlačoval badatele a přinášel těžké oběti vlastní práci literární.“ LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 4, Julius Glücklich (netištěný projev při kremaci 5.10.1950).

se vedle toho věnoval i svému speciálnímu poli, době bělohorské a historii třicetileté války.

Vzhledem k tomu, že se v pozůstalosti Rudolfa Urbánka dochovala pouze menší část textů jeho přednášek, zastavíme se podrobněji u jeho dvousemestrálního cyklu *Celkový přehled českých dějin*,⁸⁶ který sice v meziválečném období vypsál pouze jednou, v němž však nastínil svá pojetí jednotlivých epoch českých dějin, která jsou v souladu s jeho názory prezentovanými v detailněji koncipovaných čteních k dílčím obdobím.⁸⁷

V úvodu svého velkého cyklu o české historii se profesor Urbánek vypořádává s periodizací českých dějin, přičemž se kloní k Palackého chápání středního věku od roku 1403 do vydání Obnoveného zřízení zemského s tím, že „*hlavní dobou českých dějin je období české reformace.*“ Úvodní pasáže jsou vůbec přeplněny Urbánkovými sympatiemi k husitství a Otcí národa a dokonce se kloní, ač ne bezvýhradně, k Palackého přesvědčení o původní slovanské mírumilovnosti a demokracii. Prvním velkým centralizačním jádrem je slánskému rodákovi Velkomoravská říše soustřeďující značnou část Slovanstva, kdy české země i přes přijetí slovanské liturgie patřily do sféry západního světa a dokonce vyhnání Metodějových žáků interpretuje Urbánek jako sice krutý, nicméně do budoucna správný krok, jenž eliminoval eventuální třenic s Římem.

10. století je potom Rudolfu Urbánkovi obdobím velkých geopolitických změn ve střední Evropě, kdy první Přemyslovci dali přednost cestě formování vlastního českého státu před spoluprací s ostatními Slovy. V líčení o dějinách knížecí doby již hovoří o českých zemích jako o „*národní državě české*“ a věnuje se vnitřnímu vývoji a snaze Přemyslovců o uspořádání vztahů s Říší, avšak celé toto období mu je pouze jakousi přípravou podmínek pro nástup Přemysla Otakara I., jehož mezinárodními politickými úspěchy se české země dostávají do nového, vyššího vývojového stadia. Celé 13. století a dílo posledních Přemyslovců vůbec vzbuzují v Urbánkovi značné sympatie a časy po úmrtí Václava III. se mu jeví jako pesimistické období vnitřního i vnějšího ohrožení, které je však zažehnáno Karlem IV., jenž konsoliduje poměry a vytváří velký český stát.

⁸⁶ LAPNP, Staré Hradý, fond Rudolf Urbánek, kart. 72, univerzitní přednášky, Celkový přehled českých dějin I (Od raného středověku do Bílé hory), Celkový přehled českých dějin II (Od Bílé hory do konce 19. století). Texty nejen těchto přednášek se vyznačují značnou čtivostí, častým používáním poetizujících jazykových prostředků, zejména metafor, a dokonce hojnými aktualizacemi vztahovanými k Urbánkově přítomnosti.

⁸⁷ Tamtéž, Čechy v době tereziánské. Tamtéž, kart. 73, univerzitní přednášky, Husitství I–II. Tamtéž, kart. 74, univerzitní přednášky, Karel IV. Tamtéž, kart. 75, univerzitní přednášky, První Habsburkové, Vývoj poměrů národnostních.

Před pasážemi o husitství se Rudolf Urbánek opět vrací k periodizaci dějin a vyzdvihává pro české země klíčový a slavný význam období ohraňčeného symbolickými daty 6. července 1415 a 21. června 1621, během něhož došlo k nesmírně plodné symbióze mezi husitskými náboženskými ideály a českou národní snahou. Na této platformě potom rozvíjí velké líčení o husitské revoluci, přičemž vrcholem celého vývoje mu je vytvoření Jiříkova království, k němuž nachází paralelu i v současnosti.⁸⁸

Po přiblížení geneze v druhé polovině 15. století, zejména s ohledem na dějiny jednoty bratrské, a po stručnějším přiblížení doby jagellonské se profesor Urbánek zastavuje u prvních Habsburků na českém trůně, přičemž zejména vláda Ferdinanda I. se setkává s jeho kritikou, a to kvůli panovníkovým absolutistickým sklonům a počínajícimu zasahování do českých náboženských svobod. Právě konfesijní záležitosti se Urbánkovi stávají hybnou silou vývoje v 16. století a jeho kladné hodnocení celé epochy stojí zejména na dosažených dílčích úspěších v podobě České konfese a Rudolfova Majestátu. Za hlavní příčinu Bílé hory potom považuje politické kroky římskokatolické církve jdoucí ruku v ruce právě se snahami vládnoucího habsburského rodu a první část svého přednáškového cyklu končí emotivním vylíčením důsledků bělohorské katastrofy.⁸⁹

Druhou polovinu svých výkladů zahajuje Rudolf Urbánek detailnějším vylíčením doby pobělohorské a zaobírá se změnami v poměrech náboženských, národnostních a sociálních a hovoří o všestranném úpadku českého národa. Tato předlouhá regresivní fáze trvá Urbánkovi i přes pozitivní změny za Marie Terezie až do nástupu jejího nejstaršího syna. Ze základů položených právě za josefinismu potom vyrůstá české národní obrození, u jehož představitelů se zastavuje, a to zejména opět u Františka Palackého a jeho *Dějiny národu českého*, v nichž „českému obrození (...) poskytl teprve základ správné historické tradice.“ Porážka revoluce roku 1848 byla podle Urbánka pouze dočasná, nic již nemohlo zničit započaté obrodné dílo, ale snahy o národní emancipaci nebyly za Rakouska–Uherska úspěšné a teprve Velká válka přinesla vynikající šanci, díky níž mohlo být dokonáno dílo všech obrozeneckých generací.

⁸⁸ „*Toužný sen české duše století 15., toužebné vyvrcholení hnutí husitského i po stránce politické, nastolení národního krále, krále husity, musel se státí skutkem; musilo dojít k onomu slavnému dni, jenž má jedinou obdobu (...) v našich dnech posledních, v Masarykově nastolení na stolec prezidentský; v obou případech naplnila se touha, jež byla nejuvěrnějším výrazem národní duše, a proto silou živelnou drala se vpřed k svému splnění.*“

⁸⁹ „*Stát český tedy po Bílé hoře trvá dále, ale co zbývalo z jeho legitimního dědice, národa českého, byly ubohé trosky, zmračený, bezkrevný slepec, jenž byl hříčkou vůle svých panovníků.*“

Ve vzletném duchu psané texty Urbánkových přednášek o českých dějinách, jejichž vrcholy viděl v české reformaci a národním obrození, přičemž značně vyzdvihoval některé prvky Palackého filosofie českých dějin,⁹⁰ nám potvrzují i to, v čem vnímá Jaroslav Marek jeho význam pro brněnské pracoviště, tedy v Urbánkově zbavování studia historie na Moravě provinciálního příděchu,⁹¹ neboť texty vlastní dějinný vývoj na Moravě příliš nereflektují, resp. Morava se v nich stává jakýmsi menším jevištěm, kde se realizují širší obecné tendence celých českých dějin. Jejich pojetí, prezentované v Urbánkových přednáškách, snad můžeme vnímat i jako vypravování příběhu, jehož hrdinou je to, co sám často nazývá tzv. českým živlem, a zápletkami je právě potýkání tohoto hrdiny s německou Říší, později římským katolicismem a habsburskými panovníky, přičemž příběh končí happy endem, a to vytvořením svobodné Československé republiky a nástupem Masaryka na prezidentský „stolec“ v Urbánkově přítomnosti, přičemž celým příběhem se vine určitá dialektika hodnocení, neboť to, co v dějinách působilo pro blaho hlavního hrdiny, považuje Urbánek za dobré, a to, co jeho vývoj ovlivňovalo negativně, za špatné.

V kontrastu k takovému vnímání českých dějin jako příběhu stojí přednášky druhého přednášejícího v oboru československých dějin, Františka Hrubého, jehož texty univerzitních čtení se vyznačují hutnými analýzami sociálních, hospodářských a náboženských struktur a poměrů, jsou plné leptočtů a charakteristik osobností, avšak základní osou výkladu mu byly dějiny událostní. První okruh jeho přednášek týkajících se československých dějin do začátku 14. století nijak nevybočuje z obecně přijímaných tezí, zmiňme alespoň, že v kurzu *Počátky československých dějin*⁹² se při vyrovnávání s prameny k tomuto období klonil na stranu svého učitele Josefa Pekaře v dataci Kristiánovy legendy do 10. století a vedle toho se i on, podobně jako Rudolf Urbánek ve svých přednáškách, zasazoval za jednotu českých a slovenských dějin započatou podle něho již v raném středověku.

⁹⁰ Rudolf Urbánek byl vůbec opatrovatelem Palackého odkazu, což ho mj. také řadí do okruhu Gollových žáků okolo Václava Novotného, které sblížovalo to, co sám Urbánek nazval „*spojením politického realismu s náklonností k hlavním bodům dějinné filosofie Palackého...*“ Cit. dle M a r e k , J.: *Za Rudolfem Urbánkem*, s. 246. Na půdě Masarykovy univerzity realizoval Urbánek také dvě slavnosti přednášky věnované právě Palackému, viz U r b á n e k , Rudolf: *František Palacký (Slavnostní přednáška dne 31. května 1926 v universitní aule)*. Ročenka Masarykovy univerzity 1926–1927. Brno 1927, s. 75–95. T ý ž : *František Palacký. Přednáška proslovená v slavnostní schůzi Masarykovy univerzity dne 22. května 1946*. Ročenka Masarykovy university 1938–1939 až 1945–1946. Brno 1947, s. 91–104.

⁹¹ M a r e k , J.: *Za Rudolfem Urbánkem*, s. 246.

⁹² MZA, Brno, fond G450 František Hrubý, kart. 14, inv. č. 62, univerzitní přednášky, *Počátky československých dějin*.

V přednáškách následujících⁹³ se mu základní linií výkladu stala jednotlivá česká knížata a králové, přičemž se zastavoval u jejich politického snažení a církevních poměrů, všimaje si v menší míře také kulturního, hospodářského a sociálního vývoje. Doba knížecí mu je obdobím krystalizace českého státu i národa, kdy se navíc české země přiklonily k západnímu světu, a od počátku 13. věku podle Hrubého přichází nové dějinné období, neboť došlo k upevnění českého státu, které trvalo i přes občasná oslabení až po poslední Přemyslovce.

Fundovaněji mohl František Hrubý vystupovat v druhém okruhu přednášek, které se týkaly zejména 17. století – kurzy věnované období okolo bitvy na Bílé hoře a třicetileté válce se vyznačují daleko větším důrazem, oproti jeho přednáškám ze středověku, na tematiku moravskou. Vzhledem k tomu, že se v Hrubého pozůstalosti z textů některých čtení dochovaly pouhé zlomky, zastavíme se pozorněji pouze u dvousemestrálně koncipovaného kurzu *Doba bělohorská*.⁹⁴ Na počátku nabádá František Hrubý k tomu, že pro pochopení událostí na Bílé hoře je nutno začít s výkladem již na přelomu 16. a 17. století, neboť právě tehdy se k moci dostává nová katolická i evangelická generace, kterou pro celé české dějiny typologicky charakterizuje odkazem na postavy z moravské historie, a to jako generaci žerotínskou a dietrichštejnskou. Pak jde s výkladem ještě více do minulosti, protože celá druhá polovina 16. století mu je ovládána náboženskou otázkou a podrobně analyzuje její vývoj a zejména zhodnocuje význam České konfese a Majestátu. Hlavní příčinu blížící se bělohorské bitvy vidí ve stále se zvětšujícím rozporu mezi panovnickou dynastií vyznávající jiné náboženství a vychovanou ve zcela jiném prostředí španělském a českým národem.

Ve druhé části kurzu přistupuje profesor Hrubý k rekapitulaci příčin, jež vedly ke vzniku českého povstání, a po podrobném vylíčení jeho průběhu v Čechách i na Moravě se uchyluje k hypotetickým, dnes bychom řekli kontrafaktuálním, úvahám, jak by se historie ubírala, kdyby císařští nezmohli na Bílé hoře. Podle Hrubého spor mezi Čechy a císařem daleko přesahoval lokální hranice a ohrožoval postavení habsburského rodu ve střední Evropě a měl tím pádem i celoevropské konsekvence.⁹⁵ Vlastní porážka v neděli 8. listopadu 1620 ještě nemusela znamenat konec českého povstání, avšak

⁹³ Tamtéž, Dějiny československé v 10.–12. století, Dějiny československé v 13.–15. století.

⁹⁴ Tamtéž, inv. č. 61, univerzitní přednášky, Doba Bělohorská I–II.

⁹⁵ „*Pád habsburské vlády v Čechách byl by přivodil zcela jiné poměry v říši německé; byl by znamenal vítězství protestantismu, sekularisaci duchovních knížectví a naprosto nový politický vývoj a život. Tento pád byl by značil také konec habsburského panství v Uhrách a pravděpodobně i v zemích rakouských. Následky byly by bývaly*

po řadě následných chyb vůdců odboje byla nakonec bodem rozhodujícího obratu, přičemž dále František Hrubý líčí dalekosáhlé důsledky porážky českého povstání, jež je mu počátkem velkého evropského konfliktu, války třicetileté. Texty čtení o československých dějinách v době tohoto zápolení se nám dochovaly pouze torzovitě, avšak můžeme předpokládat, že se v něm podrobně věnoval politickým dějinám, osudům české emigrace i důsledkům války a vestfálského míru pro českou společnost.

Alespoň letmou představu o práci v seminárních cvičeních si můžeme udělat na základě řídce dochovaných zpráv jednotlivých vyučujících. Tento pramen se nám po Juliu Glücklichovi nedochoval, avšak v seminářích Bohumila Navrátila⁹⁶ a Rudolfa Urbánka⁹⁷ byli studenti seznamováni se základními syntetickými a monografickými pracemi k všeobecným resp. československým dějinám, byla jim nastíněna povaha jednotlivých druhů pramenů a zejména se věnovali rozboru a kritickému zhodnocení vybraných pramenných edic. Nedílnou součástí seminářů byly referáty studentů a jako typické se jeví v případě Urbánkově „vycházky“ se studenty do brněnských institucí, zejména městského a zemského archivu, kde jim základy práce archiváře přibližovali jejich předchůdci Jaroslav Dřímál a František Matějka.

Josef Macůrek se po svém přesídlení do Brna a krátkém působení do uzavření vysokých škol věnoval se studenty rozborům nejstarší uherské kroniky a polské kroniky Długoszovy, vedle toho ale také společně analyzovali texty z dějin česko-litevských vztahů a zajímavě usilovali i o postížení problematiky Slezska v dobové publicistice.⁹⁸ Nejúplnější představu si můžeme utvořit o seminárních cvičeních Františka Hrubého,⁹⁹ který je koncipoval dvousemestrálně, když práce započatá v zimním semestru byla dokončena v běhu následujícím. Studentům donášel ze zemského archivu či ze svých soukromých úlovků často čerstvě objevené či dosud nezhodnocené prameny a ve studijním roce 1937/38 s ním dokonce spolupracovali

nedozírné pro celou Evropu, také pro Habsburky španělské, jich panství v Belgii, které by nepochybně záhy bylo vzalo za své.“

⁹⁶ AMU, fond A2 Filosofická fakulta, pracoviště, katedra historie a archivnictví FF, kart. 1, zpráva o práci v historickém semináři prof. Dr. B. Navrátila ve stud. roce 1921/22.

⁹⁷ Tamtéž, zpráva o činnosti historického semináře za letní semestr 1935/36. LAPNP, Staré Hrady, fond Rudolf Urbánek, kart. 3, zprávy o Urbánkově oddělení historického semináře FF v Brně ze zimních semestrů studijních let 1928/29, 1929/30, 1948/49 a letních semestrů 1945/46 a 1948/49.

⁹⁸ N e č a s , C.: *Josef Macůrek*, s. 10.

⁹⁹ MZA, fond G450 František Hrubý, kart. 11, inv. č. 45, universita, zprávy o historickém semináři prof. Dr. Františka Hrubého za zimní běh studijního roku 1933/34 – za letní běh 1938/39.

na jeho kritickém prozkoumání katolické legendy o umučení holešovického faráře Jana Sarkandera.¹⁰⁰ Typickým rysem jeho seminářů je pestrost probírané tematiky, sahající od dopadů třicetileté války na hospodářský život moravského venkova přes rekonstrukci obecné nábožensko-politické situace na předbělohorské Moravě až po studijní cesty Karla Staršího z Žerotína po západní Evropě, a rozmanitost kriticky zhodnocovaných a interpretovaných pramenů, kdy studenti měli co do činění se starými gruntovními knihami, apologiemi kardinála Dietrichštejna z roku 1619 nebo latinskou disertací Žerotínovou.

V přednáškách posluchači získávali vědomosti a sumu znalostí o základních fenoménech a aspektech všeobecných a československých dějin, zatímco v seminárních cvičeních byli seznamováni s praktickými základy historikova řemesla a na základě činnosti v těchto seminářích a za podpory školitelů dokonce vznikla řada disertačních prací.

Doktorští absolventi a disertační práce

V meziválečném období bylo v brněnském historickém semináři uznáno jako vyhovující rigorosnímu řádu celkem 26 disertačních prací,¹⁰¹ jejichž přijetí bylo podmínkou pro připuštění k rigorosní zkoušce, po jejímž složení si odnesl diplom doktorů filosofie stejný počet uchazečů.¹⁰² Podívejme se nyní na tyto disertace, a to z hlediska časového, prostorového a problémového vymezení jejich tématu.¹⁰³

Pokud si pracovníě stanovíme rok 1526 jako počátek raného novověku a rok 1789 jako počátek dějin moderních, uvidíme, že celkem 17 prací (65%) je zaměřeno ryze na raně novověké dějiny, v drtivé většině na historii 16. a 17. století, přičemž další tři práce se tohoto období silně dotýkají při sledování fenoménů jdoucích napříč naším periodizačním spektrem, tudíž

¹⁰⁰ H r u b ý, František: *Kněz Jan Sarkander, moravský mučedník doby bělohorské a jeho legenda*. ČČH 45, 1939, s. 236–271, 445–478.

¹⁰¹ Jejich názvy, data uznání a jména posuzovatelů je možno nalézt v *Ročence brněnské university 1964–1968*. Brno 1969, s. 635–643.

¹⁰² Bohumil Sobotík, ač byla jeho práce uznána již roku 1934, složil vlastní rigorosní zkoušky až po druhé světové válce, viz Fond A2 Filozofická fakulta, rigorosní spisy, kart. 11/27, Bohumil Sobotík.

¹⁰³ Samotné disertační práce se v archivu MU nedochovaly, avšak jejich zaměření lze dobře rekonstruovat z oponentských posudků a informací, které o nich často žadatelé uváděli v životopisech přikládaných k žádosti o rigorosum. Až na rigorosní spisy Jana Hanáka, Bohdana Chudoby a Františka Matějka se nám dochovalo všech 23 zbývajících, kvůli úspoře místa však upustíme od dílčích citací.

Lze tvrdit, že 77% disertací má co dočinění s raně novověkou tematikou. Čistě mediévistické práce vznikly pouze čtyři (15%) a díla věnovaná moderním dějinám dokonce pouze dvě (8%).

Pokud si při zkoumání prostorového zakotvení tématu disertací stanovíme opět tři množiny, a to moravské dějiny, kam připočítáme i dvě práce zaměřené na Slezsko, československé dějiny, kam budeme řadit práce týkající se dějin českých zemí a Slovenska překračující moravskoslezský region, a obecné dějiny, pak zjistíme, že úzce moravské tematiky se týká 17 disertací (65%), československých dějin sedm prací (27%) a dějin obecných pouhé dvě (8%).

Velmi znesnadněnou úlohu však máme při pokusu o klasifikaci problémového vymezení tématu studia, neboť u mnoha disertačních prací se prolíná zkoumání více aspektů socio–kulturní skutečnosti. Než abychom se pokoušeli o v tomto případě velmi násilné vtlačení disertací do určitého schématu, povězme raději, že nejvíce prací, a to 13 (50%), se buď zcela, nebo částečně dotýká nejrůznějších fenoménů z dějin náboženských.¹⁰⁴ Šest (23%) prací má vztah k dějinám hospodářským a sociálním¹⁰⁵ a třetí nejpočetnější skupinu tvoří práce reflektující jevy z dějin myšlení, které jsou čtyři¹⁰⁶ (15%).

¹⁰⁴ Jan Hanák: *K dějinám a věrouce Bratří a starších z Hory lilecké* (1925). Václav Fiedler: *Havlíčkův poměr k problémům národnostním, náboženským a církevním* (1925). Josef Motal: *Volební kapitulace biskupů olomouckých* (1926). Amalie Svobodová–Skokanová: *Styky Komenského s Třebíčí a Třebíčany* (1929). Jaroslav Dřimal: *Náboženská činnost Karla II. Lichtensteina v biskupství olomouckém* (1928). Antonín Okáč: *Šebastián Freytag z Čepiroh. Pokus o portrét protireformačního opata* (1931). Emanuel Havelka: *Husitské katechismy* (1931). Bohuslav Sobotík: *Reformace na Opavsku* (1934). Rudolf Hurt: *Velehradský klášter za opata Jana Michala Salina, 1650–1659* (1934). Václav Burian: *Protireformace v Brně* (1935). Vlasta Fialová: *Kronika holešovská 1615–1645. Její kritické ocenění v rámci dějin moravského Valašska* (1935) – práce je podle oponentských posudků dost zaměřena na dějiny náboženské. Stanislav Létus Danišovič: *Dejiny minoritův. Díl I.: Osvietenská historiografie rádu františkánského v našich krajinách* (1937). František Matějka: *Náboženský stav Moravy v době českého povstání* (1937).

¹⁰⁵ Jan Kühndel: *Vývoj olomouckých a okolních cechovních organizací do sklonku 16. st.* (1928). Ladislav Hosák: *Moravské soudní odhady z let 1569–1631. Příspěvek k agrárním dějinám Moravy* (1929). František Folk: *Osvobození moravských sedláků* (1929). Josef Šmida: *Studie k dějinám brněnského textilnictví* (1931). Rostislav Slavotínek: *Gruntovní kniha z kláštera Hradiska u Olomouce* (1932). Bohuslav Václavík: *Jan Albrecht ze Smiřic a zánik rodu smiřických* (1934) – podle posudků se práce týká spíše majetku rodu a jeho přesunů.

¹⁰⁶ Václav Fiedler: *Havlíčkův poměr k problémům národnostním, náboženským a církevním* (1925). Antonín Uher: *Vita Caroli IV.* (1935). František Dostál: *Heinrich von Treitschke (1834–1896). Vývoj jeho názorů* (1935). Stanislav Létus Danišovič: *Dejiny*

Pokud bychom se měli pokusit vytvořit ideální typ disertace vzniklé v meziválečném období v brněnském historickém semináři, pak by jím byla práce věnovaná některému náboženskému aspektu raně novověkých moravských dějin. Zdá se, že se v tomto zaměření témat disertací do určité míry projevovala skladba učitelského sboru pracoviště,¹⁰⁷ kdy vlastní badatelské pole Bohumila Navrátila leželo v protireformační době na Moravě, Julius Glücklich se zabýval osobností protestantského šlechtice Václava Budovce z Budova a František Hrubý zejména náboženskými, hospodářskými a sociálními aspekty před- a pobělohorské společnosti na Moravě. Josef Macůrek byl v semináři před uzavřením vysokých škol příliš krátce na to, aby v tomto období mohl někoho výrazněji inspirovat, avšak překvapivě malou rezonanci má tematika pozdního středověku,¹⁰⁸ spjatá s osobou Rudolfa Urbánka. Pokud jsme při zkoumání textů jeho přednášek potvrdili slova Jaroslava Marka o tom, že otevíral posluchačům širší než moravské obzory, nejeví se to být pravdou v konfrontaci se statistikou disertačních prací. Přece jenom se zdá, že na brněnské univerzitní historiografii mezi světovými válkami v tomto ohledu ležel určitý stín provincialismu.¹⁰⁹

To však zřejmě souvisí i se skladbou žadatelů¹¹⁰ o rigorosní řízení, když jich z Moravy pocházelo 15 a dva ze Slezska (celkem 65%), sedm (27%) z Čech, jeden ze Slovenska a jeden jako místo narození uvádí Vídeň.¹¹¹ Z dvanácti uchazečů, kteří před podáním žádosti o rigorosum dosáhli titulu

minoritův. Díl I.: Osvietenská historiografia rádu františkánského v našich krajinách (1937).

- 107 Josef Motal a Václav Burian ve svých životopisech přímo poukazují na to, že je k tématu disertace přivedl Bohumil Navrátil, Vlasta Fialová zase poukazuje na vliv Františka Hrubého. Fond A2 Filosofická fakulta, rigorosní spisy, kart. 8/34, Josef Motal. Tamtéž, kart. 13/30, Vladimír Burian. Tamtéž, kart. 3/1, Vlasta Fialová. Rigorosní spis Františka Matějka se nedochoval, avšak i jeho považujeme za žáka Františka Hrubého.
- 108 Jedná se prakticky o jedinou disertaci, a to Emanuela Havelky o husitských katechismech.
- 109 Nebyly téměř obhajovány práce z všeobecných dějin, které byly pouze dvě: Bohdan Chudoba: *Politické vztahy římské říše ke Španělsku za Maxmiliána II.* (1932). František Dostál: *Heinrich von Treitschke (1834–1896). Vývoj jeho názorů* (1935). Stejný počet prací vznikl i k dějinám po roce 1789, a to již citovaná Dostálova práce o Treitschkem a práce V. Fiedlera o Havlíčkovu poměru k národnostním, náboženským a církevním poměrům.
- 110 Potřebné údaje nám poskytuje kniha rigorosních protokolů z meziválečného období, viz AMU, Brno, fond A2 Filosofická fakulta, rigorosní protokoly, kniha 185.
- 111 To je případ Adolfa Turka, který však střední školu navštěvoval v Brně. Fond A2 Filosofická fakulta, rigorosní spisy, kart. 13/20, Adolf Turek.

absolventa filosofie (PhC.) studiem pouze na filosofické fakultě Masarykovy univerzity,¹¹² byli až na jednu výjimku¹¹³ všichni rodilí Moravané, resp. Slezané. Ostatní kandidáti měli za sebou zkušenost se studiem v Čechách, zejména na duchovněné fakultě Univerzity Karlovy, kterou jich prošlo deset,¹¹⁴ ovšem filosofického absolutoria jich studiem pouze v Praze dosáhlo pět,¹¹⁵ ostatní titul PhC. získali po přechodu do Brna. Další tři uchazeči, kteří této mety dosáhli v moravské metropoli, zprvu studovali na teologických fakultách¹¹⁶ resp. lékařských,¹¹⁷ přičemž teologické vzdělání a filosofické absolutorium z bratislavské univerzity měl jeden uchazeč.¹¹⁸

Z šestadvaceti doktorských absolventů brněnského historického semináře jich zůstaly věrných múze Klió i v dalším životě necelé dvě třetiny resp. se vlastnímu badatelskému dílu a práci v institucích věnovaly takovým způsobem, že nám po sobě zanechaly stopy, a hned sedmero historiků spojilo svou kariéru s moravskou metropolí. Jaroslav Dřimal (1905–1975)¹¹⁹ byl již roku 1929 ustanoven městským archivářem a stal se jedním z hlavních budovatelů brněnského městského archivu, s nímž zůstal spjat prakticky až do své smrti v roce 1975, zatímco na filosofické fakultě Masarykovy univerzity dosáhl po druhé světové válce venia legendi a přednášel zde více než dvě desetiletí o československých a správních dějinách, přičemž se badatelsky věnoval dějinám moravských měst, zejména Brnu. Uplatnění v brněnském městském archivu našel i Václav Burian (1907–1982),¹²⁰

¹¹² Jan Kühndel, Jaroslav Dřimal, Josef Šmída, Antonín Okáč, Emanuel Havelka, Bohdan Chudoba, Robert Olbrecht, Bohuslav Sobotík, Antonín Uher, Václav Burian, Antonín Turek, František Matějek.

¹¹³ Touto výjimkou je Emanuel Havelka (1873–1956), rodák z Podkrkonoší, který však již na přelomu 19. a 20. století odešel jako středoškolský učitel na Moravu, přičemž od roku 1919 byl ředitelem hodonínské měšťanky. P á č, Antonín: *Dr. Emanuel Havelka. (Stručný nástin jeho života a díla)*. VVM 11, 1956, s. 184–187.

¹¹⁴ Jan Hanák, Ladislav Hosák, Amalie Svobodová–Skokanová, František Folk, Rostislav Slavotínek, Rudolf Hurt, Bohuslav Václavík, František Dostál, Vlasta Fialová, Ivan Honl.

¹¹⁵ František Folk, Rudolf Hurt, Bohuslav Václavík, Vlasta Fialová, Ivan Honl.

¹¹⁶ Václav Fiedler, Josef Motal.

¹¹⁷ Gustav Gellner.

¹¹⁸ Stanislav Létus Danišovič.

¹¹⁹ K J. Dřimalovi viz AMB, Brno, fond T7 Jaroslav Dřimal, kart. 1, inv. č. 1, vlastní životopisy z let 1959 a 1972. H o f f m a n n , František: *Vzpomínka na Jaroslava Dřimala*. In: *Historici na brněnské univerzitě*, s. 223–230. K u t n a r , F.: *Přehledné dějiny II*, s. 420.

¹²⁰ H o f f m a n o v á , Jaroslava – P r a ž á k o v á , Jana: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 110.

který své osudy s touto institucí spojil na dobu čtyřiceti let a jenž je vedle toho i autorem řady studií k hospodářským a sociálním dějinám moravské metropole v 17. a 18. století.

Větší počet doktorů odešel do moravského zemského archivu a nejvýraznější stopu z nich zanechal František Matějek (1910–1997),¹²¹ který však musel instituci po roce 1948 opustit a postupně prošel brněnskou pobočkou Slovanského ústavu ČSAV, Ústavem pro jazyk český a Ústavem československých a světových dějin. V badatelské práci se věnoval vedle vydávání zemských desek hospodářským a sociálním dějinám 15. – 17. století a „*právě na tomto poli je Matějek věrným žákem a pokračovatelem v díle Františka Hrubého.*“¹²² V zemském archivu působil také Rudolf Hurt (1902–1978),¹²³ který ho však musel po válce kvůli nařčení z kolaborace s nacisty opustit a jenž se od prvotního zaměření na dějiny velehradského kláštera později badatelsky přeorientoval na historii moravského rybníkářství. Archivem prošel i Antonín Okáč (1908–1986),¹²⁴ jenž svůj zájem směřoval k politice české šlechty v 19. století a po válce určitý čas přednášel na brněnské pedagogické fakultě, avšak po roce 1951 mu bylo znemožněno vědecky pracovat. Ač ne jako archivář, nýbrž jako středoškolský učitel zůstal s Brnem spojený i Josef Šmída (nar. 1905),¹²⁵ zabývající se historií textilních cechů ve městě a dějinami vládní hospodářské politiky.

Jedna ze dvou žen, které si v meziválečném období z historického semináře odnesly doktorský diplom, byla Vlasta Fialová (1896–1972),¹²⁶ jež se po celý život věnovala dějinám Valašska a redigovala časopis *Naše Valašsko*, ale její osudy jsou těsně spjaty s brněnským Moravským muzeem. Stala se poměrně uznávanou badatelkou, když přinesla mnoho nového k poznání protihabsburského valašského odboje, avšak do obecnějšího podvědomí dokonce širší veřejnosti se zapsala archeologickým objevem několika tisíc liter a ozdob, kterými byla ve druhé polovině 16. století vytištěna slavná Bible kralická.

Alespoň část života s Brnem spojili však i další doktorští absolventi. Působením na brněnských středních školách prošel ve třicátých letech

¹²¹ Bartoček, Ivo: *Historik František Matějek*. FHB 17, 1994, s. 343–347. Válka, Josef: *Osmdesátiny Františka Matějka*. ČMM 109, 1990, s. 432–437.

¹²² Válka, J.: *Osmdesátiny Františka Matějka*, s. 434.

¹²³ Hoffmanová, J. – Pražáková, J.: *Biografický slovník*, s. 255. Kutnar, F.: *Přehledné dějiny II*, s. 354.

¹²⁴ Hoffmanová, J. – Pražáková, J.: *Biografický slovník*, s. 464. Kutnar, F.: *Přehledné dějiny II*, s. 332.

¹²⁵ Kutnar, F.: *Přehledné dějiny*, s. 419–420.

¹²⁶ Balcárek, Pavel: *100 let od narození PhDr. Vlasty Fialové, CSc.* VVM 48, 1996, s. 436–438. Kutnar, F.: *Přehledné dějiny II*, s. 422.

Ladislav Hosák (1898–1972),¹²⁷ který po druhé světové válce přednášel všeobecné dějiny na olomoucké pedagogické fakultě a v padesátých letech přešel na fakultu filosofickou, kde byl jmenován profesorem československých dějin a historické vlastivědy. Svůj vědecký zájem zaměřoval hlavně na problematiku moravského historického místopisu, ke kterémužto tématu přispěl již v letech třicátých devítisvazkovým *Historickým místopisem země Moravskoslezské*.¹²⁸

Adolf Turek (1911–1998)¹²⁹ našel v letech okupace umístění v moravském zemském archivu, ale po válce se vrátil do kraje svých předků a více než třicet let působil v opavském oblastním archivu, přičemž se stal historikem Slezska, když se vedle rozsáhleji pojatých prací o manském zřízení na panstvích moravské šlechty koncentroval na dějiny města Fulneka a vývoj slezských národnostních poměrů v 16. a 17. století. Brněnské pracoviště dalo slezskému dějepiscevtví ještě jednu osobnost, Bohumila Sobotíka (1906–1966),¹³⁰ který se stal zejména významným organizátorem vědeckého života v této části Československa, když byl po mnoho let ředitelem Slezského muzea a redaktorem *Slezského sborníku a Časopisu Slezského muzea*.

I další z doktorských absolventů brněnského historického semináře se stali důležitými regionálními pracovníky. Emanuel Havelka (1873–1956)¹³¹ rozvíjel v Hodoníně intenzivní kulturní a osvětovou činnost, Jan Kühndel (1889–1970)¹³² se stal hlavním budovatelem prostějovského muzea, zabývající se v odborné práci hospodářskými dějinami právě města Prostějova, a historikem svého rodného havlíčkobrodského kraje byl Václav Fiedler (1887–1948).¹³³

¹²⁷ K u t n a r , F.: *Přehledné dějiny II*, s. 412–413. M a t ě j e k , František: *Za Ladislavem Hosákem (1898–1972)*. ČsČH 21, 1973, s. 638–640.

¹²⁸ H o s á k , Ladislav: *Historický místopis země moravskoslezské I–IX*. Praha 1933–1938.

¹²⁹ H o f f m a n o v á , J. – P r a ž á k o v á , J.: *Biografický slovník*, s. 671–672. K u t n a r , F.: *Přehledné dějiny II*, s. 422.

¹³⁰ K n a p í k , Jiří – K n a p í k o v á , Jaromila: *Bohumil Sobotík (1905–1966) – historik, organizátor a slezský patriot*. Vlastivědné listy 31, 2005, s. 25–28. K u t n a r , F.: *Přehledné dějiny II*, s. 422.

¹³¹ P á č , A.: *Dr. Emanuel Havelka*, s. 184–187.

¹³² M a r e k , Pavel: *PhDr. Jan Kühndel. Zakladatelská osobnost prostějovského muzejnictví. (K 100. výročí narození)*. Prostějov 1989.

¹³³ Z e d n í k , Pavel: *Regionální historik PhDr. Václav Fiedler*. Havlíčkobrodsko 13, 1999, s. 167–173.

Zajímavou osobností byl Gustav Gellner (1871–1943),¹³⁴ bratr básníka Františka Gellnera, který vystudoval medicínu v Praze a Vídni a poté byl mnoho let velitelem olomoucké vojenské nemocnice. Po penzionování se nechal zapsat na brněnskou filosofickou fakultu, kde v roce 1931 obhájil disertaci *Výslech znalců o nemoci krále Ladislava*, v níž zastal názor, že Ladislav Pohrobek zemřel přirozenou smrtí v důsledku morové infekce, a dále se ve třicátých letech věnoval medicínským problémům a lékařským poměrům rudolfínské doby. V roce 1937 získala v Brně doktorát další pozoruhodná postava, františkánský mnich a církevní historik Stanislav Létus Danišovič (1898–1975),¹³⁵ který měl za sebou studium teologie a historie ve Vídni, Praze, Bratislavě a Římě a jenž se věnoval dějinám svého řádu v českých zemích a na Slovensku, přičemž v druhé polovině třicátých let a za druhé světové války vydal několik dělů této široce koncipované historie. A konečně nesmíme zapomenout na Bohdana Chudobu (1909–1982),¹³⁶ který se po druhé světové válce stal poslancem za československou stranu lidovou a po únoru 1948 odešel do exilu, kde žil ve Spojených státech a zejména Francově Španělsku, přednášejíce na madridské univerzitě.

Závěr

Trojlístek otců zakladatelů brněnského historického semináře tvořený Gollovými žáky Bohumilem Navrátillem, Juliem Glücklichem a Rudolfem Urbánkem, jenž však své povinnosti poněkud zanedbával, dokázal v průběhu dvacátých let položit základy pracoviště, když úspěšnému rozvoji s největší pravděpodobností nahrávala vhodná personální konstelace v rámci fakulty, neboť sbor historiků byl od začátku jeden z nejpočetnějších, což bylo důležité pro váhu hlasu při jednáních fakulturního profesorského sboru, dvakrát se dějepisec objevil v čele fakulty jako děkan a jednou bylo historikovi dokonce svěřeno vedení celé univerzity. Snad mělo vliv i krátké působení historika Josefa Šusty jako ministra školství a národní osvěty, a to pro udělení mimořádných dotací, ale zdá se, že pracoviště mělo vůbec po celé me-

134 D o k l á d a l , Milan – L i n h a r t , Karel: *První představitelé dějin zdravotnictví a lékařství v Brně*. Časopis lékařů českých 133, 1994, s. 576. Kutnar, F.: *Přehledné dějiny II*, s. 311–312.

135 M u l í k , Peter: *Církevní historik PhDr. ThDr. Létus Stanislav Danišovič (1898–1975)*. Historický zborník 10, 2000, s. 186–189.

136 B e n e š , Zdeněk: *Bohdan Chudoba: nepochopený a osamělý*. DaS 21, 1999, č. 6, s. 42–45. J e d l i č k a , Miloslav: *Prof. PhDr. Bohdan Chudoba*. Dialog Evropa XXI. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře 10, 2000, č. 1–2, s. 16–18. K u t n a r , F.: *Přehledné dějiny II*, s. 330.

ziválečné období v porovnání s jinými fakultními ústavy poměrně velkou státní finanční podporu, jež byla využívána v drtivé většině na skupování potřebné literatury a budování seminární knihovny.

První příchozí posilou byl František Hrubý, jehož habilitace však byla jedinou v semináři za celé meziválečné období. V tom brněnské pracoviště značně pokulhávalo za středisky v Praze i Bratislavě, přičemž jako důvody tak malého počtu habilitací se zdá být v očích profesorů nepřesvědčivá vědecká způsobilost žadatelů o *venia legendi* a vedle toho snad určitá neochota pustit si za záda případného konkurenta. Avšak projevovala se zde možná i jejich malá výchovná potence a ani jeden z trojice Navrátil – Glücklich – Urbánek nevychoval skutečného žáka, který by pokračoval v jeho stopách.

Pokud mělo účinkování Josefa Borovičky na konci třicátých let spíše pouze epizodický charakter, je příchod Josefa Macůrka v jejich polovině naopak zřejmě nejvýznamnější událostí pro brněnské pracoviště do budoucna. V jeho osobě došlo konečně k obsazení stolice slovanských dějin, o jejímž zřízení se uvažovalo již v prvních měsících existence semináře. Ač bylo Macůrkovo snažení přerušeno nacistickým uzavřením vysokých škol, mohl na základy tehdy položené navázat v poválečném období, kdy teprve nadešel jeho pravý čas.

Místem setkávání profesorů a studentů byly přednáškové sály, kde výuku všeobecných dějin zajišťoval Bohumil Navrátil, jenž přednášel o dějinách západní Evropy od raného středověku po 16. století, a Julius Glücklich, seznamující posluchače také s dějinami Západu, a to od století následujícího až po začátek Velké války. V polovině třicátých let k nim přibyl Josef Macůrek, začínající otevírat studentům historické obzory východní a jihovýchodní Evropy. V doméně československých dějin Rudolf Urbánek realizoval čtení od doby Karla IV. až téměř po prvorepublikovou současnost a výuku starší doby zajišťoval po své habilitaci František Hrubý, přidávaje kurzy věnované době bělohorské a třicetileté války, avšak po Navrátilově úmrtí přejal jeho stolicí dějin všeobecných. Praktickým základům historikova řemesla se studenti učili v seminárních cvičeních, přičemž někteří v nich – inspirováni svými profesory – našli témata svých disertací.

Valná část z 26 těchto kvalifikačních prací byla zaměřena na dějiny moravské a téměř nebyly obhajovány práce z dějin všeobecných. Drtivá většina se týkala problematiky raně novověkých dějin a dá se hovořit o značném zanedbávání historie po roce 1789 i určitým opomíjením látky medievistické. Nejvíce lákala ke zkoumání témata z dějin náboženských, ovšem poměrně velká část disertací se zabírala i dějinami sociálními a hospodářskými a určitými aspekty dějin myšlení. Z doktorských absolventů jich šestnáct více či méně významným způsobem pokračovalo ve vlastní badatelské práci, čtyři z nich dokonce po určitý čas přednášeli na univerzitách, avšak vět-

šina jich našla uplatnění v archivech či muzeích, nebo se věnovali ne vždy doceňované regionální historiografii a popularizaci dějin.

RÉSUMÉ:

Fundamentals of the Department of History in Brno were laid by Bohumil Navrátil, Julius Glücklich and Rudolf Urbánek especially in the first half of the twenties. The latter, however, sometimes neglected his teaching duties, which had connection with his desire to remain in Prague. The first personal reinforcement were František Hrubý in 1923, whose habilitation was only in the Department during the interwar period – it seems, that founders were not certain of professional skills of potential applicants for *venia legendi*, whom was always recommended that withdraw their applications before official negotiation. Perhaps there was also shown low potency of founders in the education of pupils, who would continue in their footsteps. Performing of Josef Borovička in the days before World War Two was rather a mere episode and as the most significant event into the future appears the coming of Josef Macůrek in the middle of thirties.

The Department of History obviously enjoyed, in comparison with other workplace in the faculty, relatively high state financial support, whereas the money was used in the main to build the library. Meeting places for the professors and the students were auditoriums, where lectures on general history were realized at first by Prof. Navrátil, who lectured on the history of Western Europe from the early Middle Ages to the 16th century, and Prof. Glücklich, who lectured on the history of the same territory since the 17th century. In the mid-thirties Josef Macůrek take up opening horizons of the history of Eastern Europe and after Navrátil's death in 1936, František Hrubý lectured on the history of Western Europe in the Middle Ages. In the domain of Czechoslovak history, Rudolf Urbánek realized lectures on history from the time of Karel IV. to the present (the texts of his lectures are characterized by strong emphasis on the elements of Palacký's conception of Czech history) and František Hrubý ensured teaching of older times, adding courses devoted to White Mountain times and Thirty Years War.

Practical basis of historian's craft were taught in seminars, where some of the students found their dissertation thesis topics. The bulk of 26 of them focused on history of the Moravia and vast majority was concerned in issues of early modern period. Most attracted topics were issues of religious history, but relatively large portion of the thesis entertained of the social and economical history and some aspects of the history of thought. Sixteen of 26 Ph.D. graduates continued to their own research work – four of them lectured during certain time at the universities – but most of them found their uses in archives or museums or devote oneself to regional historiography and the popularization of history.